

# XV!

ANY I n° 3 Tardor 1987

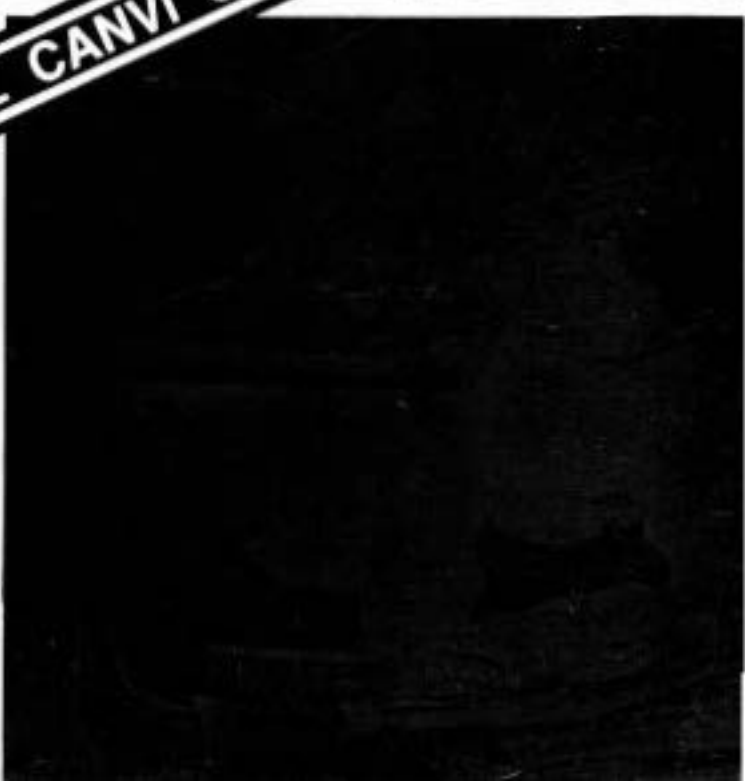
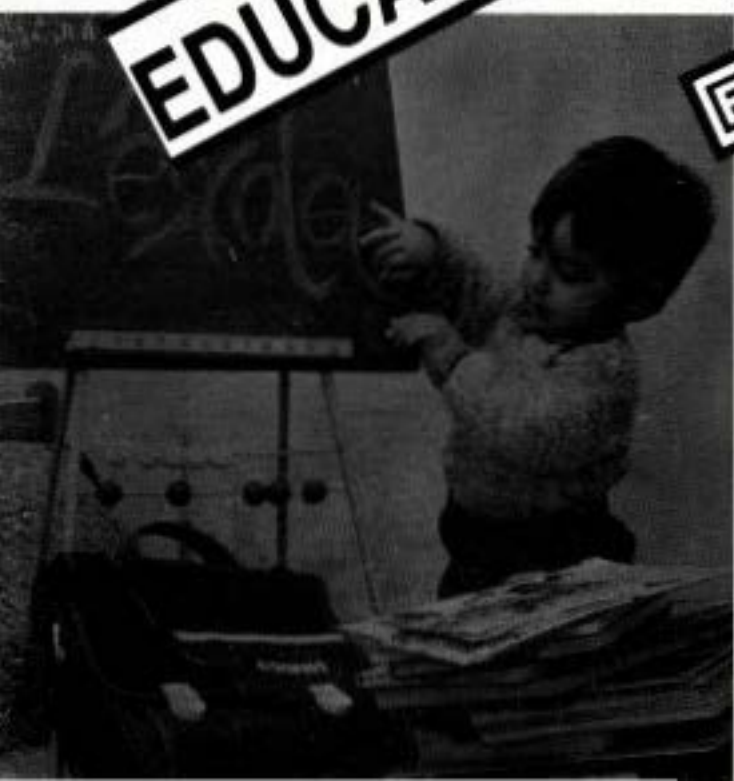
REVISTA COMARCAL  
DELS PORTS

Ajut 200,- pts



**EDUCACIÓ**

**EL CANVI QUE NO ARRIBE**



**Equip de redacció:** Carme Segura (Cinctorres), Narcisa Rambla (el Forcall), Ramon Bel i Bartomeu Messeguer (Herbers), Josep Maria Zapater (la Mata), José Bordás —esports—, Ernest Querol, Jesús Sangüesa (Morella), Emili Vinaixa (Portell), Manuel Clemente, Quico Blasco (Sorita), Josep Manuel Falcó (Vilafranca).

**Fotografia:** Grup de Fotografia de Morella i Salvador Rabaza.

**Dibuixant:** Jesús Ortí.

**Correcció lingüística:** Josefina Borràs, Ernest Querol.

**Col.laboradors:** tots els que vulgueu escriure.

**Administració:** Rafael Prats.

**Distribució:** Joan Carles Marcobal.

**Edite:** l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports. Correspondència a l'Apartat de Correus nº 18.

**C.I.F.:** G 12080636.

**Imprimeix:** Jordi Dassoy Carcellé.

**Dipòsit Legal:** B. 20.594—1987



## Informacions breus

**SUBSCRIPTORS SENSE DADES BANCÀRIES:** juntament amb mi, trobareu un paper on us parlo del que heu de fer per a que continuo visitant-vos cada tres mesos. Si a algú no li arribe i no va omplir els apartats de la subscripció dedicats al Banc o Caixa, que m'envie complimentat el full que hi ha a una pàgina meua. Si no ho fa no podré estar més a les seues mans.

**MONOGRÀFICS I COL-LABORACIONS:** com ja us vaig dir, el pròxim monogràfic serà sobre *la religió a la comarca*. Heu d'enviar-me els vostres articles abans del 29 de desembre de 1987.

El Col·lectiu «Aplec CINCTORRES 88» està programant una sèrie d'activitats per a dur a terme al llarg de l'any amb l'objectiu de dinamitzar la comarca.

Per a començar, el **27 de desembre** hi ha prevista a Cinctorres una xerrada d'un Tema d'Actualitat. Després de la xarrada, «marxeta» i verbena popular amb la finalitat de traure fons per a l'aplec.

També s'ha fet Loteria de Nadal que tots poden adquirir.

**SUBSCRIPCIONS:** Per a l'any 88 es trauran els 4 números corresponents, a més hi haurà **un número extraordinari d'estiu**, per la qual cosa s'augmentarà la quota de subscripció.

**NÚMEROS ANTERIORS:** Si voleu el primer número o el segon, podeu demanar-lo al meu Apartat de Correus (el 18) i us l'enviaré per correu, subscriuiu-vos, i si ja ho heu fet, us passarem el rebut pel banc. Si no: adjunteu un taló o un gir postal.

**DOS FOTÒGRAFS** que han publicat els seus treballs a les meues pàgines, han estat premiats al Concurs (de categoria nacional) de Morella, els felicito, i alhora també em sento orgullosa de tenir-los entre les meues cames, ai!: pàgines. Ara també estreno DIBUIXANT... i bo!: Jesús Ortí. Benvingut!

Les fotografies del meu primer número eren de Julio Carbó, Mentxu Franco (entre elles la portada), Eduardo Manero i Salvador Rabaza. Les del número 2 de Julio Carbó (la portada també) i de Gabriel Messeguer. Les del present exemplar de Julio Carbó.

**NINOTS:** a partir del pròxim número trauré els versos del primer diumenge dels Ninots de Morella, així l'últim coincidirà amb l'anunci del Sexenni. En aquesta revista ja no tenia lloc: m'han posat ben farcideta!

**ACLARIMENT:** a l'anterior número hi havien molts d'errors que només són responsabilitat de l'impressor: publicitat amb el text canviat, articles que s'anunciaven i no apareixien... Per a que no em torne a passar he canviat d'impremta. Espero que ara em vage bé!

**LA MEUA OPINIÓ:** només l'expresso a l'editorial i a aquestes notes.

Informació del Col·lectiu «Aplec CINCTORRES 88».



# SUMARI



## MONOGRÀFIC SOBRE L'EDUCACIÓ

- L'opinió dels responsables
- L'E.G.B.
- La Formació Professional al servei de la Comarca
- Institut de Batxillerat
- Quan la Comarca perd un altre servei: La Compensatòria
- Escola Taller de Morella, una nova alternativa de futur
- A propòsit de la introducció de l'Ensenyament en Valencià a l'E.G.B.
- Un profund sentiment d'inferioritat
- Les Escoles-Taller, una nova experiència dintre del camp de l'Educació
- Sobre la qüestió del Valencià a l'Escola
- L'Educació, és cosa de tots
- Coeducació, Educació en la igualtat i Educació en la participació
- Una comparació odiosa
- Educadors vocacionals?



## DOSSIER COMARCA EL CAMP CULTURA

- Assemblea General de l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports
- Els refranys
- Constitució del Grup d'Estudis dels Ports
- El nom de la nostra Revista
- Publicacions



## ESPORTS ECOLOGIA TRADICIONS POPULARS

# EDITORIAL

---

He llegit l'editorial de la meua avantpassada, la revista «Els Ports», de fa quasi tres anys, i he pensat que no em calie escriure'n un altre per a dir el mateix. Mireu si avancem poc que no em cal afegir res, ni traure res: per què serà...? Ací el teniu:

## Quina escola volem?

Avui obrim les pàgines de la nostra revista a una temàtica d'actualitat i de gran interès per la comarca: L'educació. Voldríem donar als nostres fills una educació millor que aquella que nosaltres vam rebre. Però no sempre és fàcil imaginar la societat que els tocarà viure. Educar és al mateix temps construir el futur, l'educació que donem és d'alguna manera el nostre projecte de futur.

La gent té consciència de la importància de l'educació per la promoció social dels individus: Per arribar a fer «carrera»; però la gent pensa poc en la importància del tipus d'educació per fer país, en el nostre cas pel futur de la nostra comarca.

### QUINA ESCOLA VOLEM?

Volem una escola lligada a la vida i realitat dels xiquets. Aquesta idea es tradueix al País Valencià en una escola que trameta la consciència de comunitat, de llengua, de cultura i de pensament.

El xiquet rep a les escoles del País Valencià, els mateixos continguts que a Castella, a Galícia o Andalusia. Això que per als continguts de Matemàtiques pot ser discutit, no es pot acceptar per als continguts de les ciències socials.

En el món rural i a les comarques de l'interior el problema s'agreuja. Hi ha un divorç de l'ensenyament amb el medi socio-econòmic i cultural. Manquen uns plantejaments pedagògics pràctics que inicien un desenvolupament cultural paral·lel a la necessària represa socio-econòmica d'aquestes zones «deprimides, amenaçades per l'èxode».

Volem una renovació de l'ensenyament. Volem un sistema educatiu adaptat a les necessitats de la comarca. Volem formar als nostres xiquets perquè puguen quedar-se, viure, treballar i millorar la terra que els va vore néixer. No volem donar-los estudis per emigrar.

Malgrat les esperances dels anys de la transició, les escoles continuen essent verbalistes: Basades més en conceptes que en la realitat que es viu, les escoles continuen sent castellaneres de llengua i cultura. El valencià s'ensenya unes hores a la setmana com una relíquia cultural.

En contraposició a l'estat actual de les escoles el model desitjable hauria de basar-se en uns continguts, material i textos acomodats a les exigències del medi; unes tècniques actives inductives (que ja les proposaven fa més de cent anys els pedagogs més importants d'Europa) amb solucions als problemes reals plantejats; l'ús i la revalorització de la llengua pròpia.

Tota renovació pedagògica necessita un impuls social i polític però sobretot parteix d'una premissa: La renovació serà possible si la preparació del mestre ho possibilita, els mestres hauran de tindre la formació adequada i la deguda incentivació econòmica; si no tenen, a més a més, la voluntat de renovar, mai no es farà res de nou.

# MONOGRÀFIC

## L'Opinió dels responsables

Hem demanat a algun dels responsables més significatius de l'educació comarcal que escrigueren un article parlant de la seua experiència personal com ensenyants als nostres pobles i la seua opinió sobre els principals proble-

mes i dificultats, així com quines són les perspectives de futur per un tema tan decisiu com aquest. El grup d'edició de la revista AU! agraeix la seua col·laboració a: Carmina Moreno i Salvador Ortí i lamenta la manca de resposta de les persones següents: Fins-

pector de la zona Vicent Fausto, que ens va comunicar que per motius de treball no podria fer-nos l'article. Ernest Blanc, professor d'adults i José Segura, regidor de cultura de l'Ajuntament morellà.

## Estadística Comarcal sobre Educació

G. Escolar Centre	NOMBRE D'ALUMNES									NOMBRE D'ENSENYANTS					C.R. EPA			
	P.	Pr.	C.I.	C.M.	C.S.	FP	BUP	COU	E.T.	A.	E.Llar	EGB	COU	FP	E.T.	U.P.	P.	E.LL.
Castellfort		3	6	10	9							2						
Cintorres		12	15	11								3						
Forcall		9	18	28	13							4						
Herbers (1)		2	4	2	2							1						
La Mata		5	6	4	6							2						
Morella	22	57	64	101	148		98	25	24	90/100	47*	16	11	7	3	1	2	
Portell		4	8	9	7							2						
Olocau		2	4	3	2							1						
Sorita (1)		1	2	2	4							1						
La Todolella		3	3	1	1							1						
Vallibona (1)			1	4	2							1						
Vilafranca	37	60	57	94	128	47				100/150		14	3	1	2			
Villores (1)				2	2							1						

1) Ens basem en dades de l'any passat.

\* Total entre xiques i xics.

P.: Parvulari.

Pr.: Preescolar.

C.I.: Cicle Inicial.

C.M.: Cicle Mitjà.

C.S.: Cicle Superior.

E.T.: Escola Taller.

A.: Adults.

E. Ll.: Escola Llar.

C. R.: C. Recursos.

## L'E.G.B.

El camp de l'educació està contínuament evolucionant i qualsevol teoria per valuosa que pareis que en un moment donat, pot esdevenir antiga en un obrir i tancar d'ulls. Per altra banda la missió de l'escola és educar i instruir, però actualment educar i instruir per a una societat en constant canvi, la qual cosa suposa que al xiquet se li ha de donar instruments i tècniques de treball per a adquirir coneixements, més que els mateixos coneixements en sí. Serie allò de donar-li la canya i ensenyar-li a pescar en lloc de donar-li el peix.

Aquesta situació fa també que l'educador hage d'estar en constant evolució per a no perdre el tren de les noves corrents. Aquesta important tasca d'actualització està duta a terme pels Centres de professors organitzant, seminaris, xarrades, cursos etc... durant tot l'any. La dificultat però, per als ensenyants de la nostra comarca per a

assistir-hi és gran per les distàncies que ens separen dels llocs on es porten a terme aquests cursos. Caldrie organitzar-los més a prop per tal de poder assistir.

A la nostra comarca un dels principals problemes que trobem és també la dispersió de la població escolar, el que fa que tinguen que subsistir gran nombre d'escoles unitàries amb els problemes que això suposa a l'hora d'aplicar els programes. A més a més, i exceptuant alguns pobles, el constant canvi de professorat en les unitàries fa que sigue difícil l'aplicació de programes a llarg termini.

Tot i això, els alumnes a la nostra comarca estan prou motivats per a l'estudi i per a continuar els estudis de BUP gràcies a l'existència del Centre de Batxillerat de Morella. A esta motivació contribueix també la manca de llocs de treball que fa que molts alumnes veguen com a única sortida l'obten-

ció d'un títol. Fixem-nos per a ratificar això en el gran nombre d'estudiants universitaris que hi ha en aquesta comarca en general i en alguns pobles en particular.

Actualment la infraestructura educativa està assegurada a la comarca amb la creació de nous centres d'EGB com el ja existent del Forcall o el que es va a construir a Morella juntament en una Escola Llar que podrà acollir aquells xiquets que no puguen tenir una escola a prop de casa.

El centre de batxillerat de Morella i l'Escola de Formació Professional de Vilafranca cubreixen les ensenyances mitjanes lo que suposa poder quedar-se fins els 18 anys sense sortir de la comarca.

S. Ortí  
(Director del Centre  
d'E.G.B. de Morella)

## La Formació Professional al servei de la Comarca

La comarca de "Els Ports" caracteritzada per ser una de les més despoblades del País Valencià i amb escassos recursos econòmics, necessita uns estudis de Formació Professional orientats per a que els joves es queden a la comarca. Tanmateix això comporta, actualment, molts problemes. Ara vorem:

En principi dir clarament que no té res a veure l'actual Formació Professional en allò que caldria que fóra. M'explicaré: l'actual i únic centre que hi ha de Formació Professional a la comarca dels Ports està a Vilafranca, de caràcter municipal i solament amb cursos de primer grau (si volen seguir estudiant han d'anar-se'n). Curiosament les dues especialitats impartides són "Administratiu" i "Electricitat". És a dir, com si tota la gent de Vilafranca i rodalies la seua eixida professional natural fóra ésser administratiu o electricista. Més convendria, suposo, una especialitat de tèxtil, agropecuària, etc. més d'acord amb les activitats econòmiques locals i comarcals. No s'entenga açò com una crítica a l'F.P. de Vilafranca, abans el contrari, però és un problema generalitzat a nivell de tot l'Estat. Difícilment trobarem "especialitats" orientades a les activitats econòmiques de la zona on són ubicades. Així tenim que el primer problema que trobem a l'F.P.



és la inadequació de l'eixida professional: oferta de treball. Llavors, ¿què és, una formació professional o un entrenament professional?

El segon problema seria el disseny i organigrama dels estudis de Formació Professional que es pot resumir així: trenta-cinc hores setmanals de classe i més de deu assignatures. Si ja "de facto" els estudiants que van a F.P. han fracassat en els seus estudis d'E.G.B., ¿Com es vol que ixquen amb èxit amb uns estudis tan diversificats? Ho solucionarà la reforma...?

El tercer problema és la infravaloració dels estudis de Formació Professional. Sembla com si tot el món hagués de ser titolat superior: "metge" "advocat" "enginyer", és un mal de "titolitis" que sempre ha patit aquest país i en això estem, fent de la Universitat una fàbrica d'aturats. Aquest estiu, que he tingut l'ocasió d'esta a

Suïssa, he pogut constatar que tot treballador que vullga accedir a un lloc de treball ha d'estar en possessió del corresponent títol de Formació Professional. A nivell europeu està molt protegida i prestigiada la Formació Professional. Naturalment, no és el mateix un país amb una mà d'obra qualificada, especialitzada i culta que un altre país com el nostre per exemple.

Per acabar i concretant en la nostra comarca, seria molt important desenvolupar uns estudis de Formació Professional ben enfocats i d'acord amb la realitat socio-econòmica de la zona. Estudis agropecuaris (l'agricultor i el ramader han d'estar al dia en les noves tecnologies si volen ser competitius), tèxtils en Vilafranca i també crec que seria molt important una formació professional enfocada a la restauració (està donant uns excel·lents resultats a la Font de la Salut de Traiguera), ja que disposem d'un patrimoni històrico-artístic prou important i el turisme no es pot menysprear. El foment del treball artesanal també seria prioritari, donada la tradició comarcal que existeix.

En definitiva, una bona orientació dels estudis de formació professional podria ser un incentiu més per a la reactivació de la nostra comarca.

Rafael Serret

## Institut de Batxillerat

De la revista AU! em van demanar la meua opinió sobre el centre on jo treballa, degut a que esta edició tracta del tema de l'ensenyament. Penso que els jovers de la comarca s'han beneficiat amb el canvi que es va fer de l'antic centre homologat de Batxillerat a Extensió de Batxillerat. Perquè, si bé d'algunes coses es depèn de Vinaròs, igual que abans, ara tot el professorat és estatal i també les persones que treballen a l'Institut en altres tasques. Per tant, els alumnes no han de pagar quotes mensuals per poder fer els seus estudis.

Per una altra part, si bé és cert que l'any passat els alumnes de l'Institut van estar en males condicions perquè van haver d'utilitzar llocs poc adequats i estar separats uns d'altres, este curs ja poden utilitzar la primera planta de l'Institut completa i en millors condicions que abans de les obres.



Un dels problemes que es plantejava en este Centre des de fa anys és que el professorat no tenia la plaça definitiva i, en alguns cursos, canviava tota la plantilla de professors. Actualment la plaça de Morella eix a concurs i la major part de professors d'este curs tenen esta plaça com a mínim per a dos anys, igual que als altres Instituts. Després poden quedar-se per més temps o canviar de lloc, segons els convinga o no.

Evidentment hi ha coses que es necessiten millorar, i dins de les nostres possibilitats els professors fem el que podem per a que l'ensenyament i el funcionament del centre siga el millor possible, però aprofito esta ocasió per a dir als pares dels alumnes que estem oberts a qualsevol suggeriment que vaja en benefici dels seus fills.

Carmina Manero  
(Directora del Centre  
de Batxillerat de Morella)

## Quan la Comarca perd un altre servei: La Compensatòria

*"Los principios de igualdad y solidaridad que inspiran la política educativa, tanto de la Administración central como de la autonómica, han llevado al establecimiento del programa de Educación Compensatoria, que nos obliga a reconocer la existencia en nuestra Comunidad de zonas de actuación educativa preferente. Son zonas en las que se aglutinan los elementos que inciden como causa o consecuencia en el fracaso del sistema educativo, y exigen actuaciones urgentes y prioritarias que intenten compensar la desigualdad de posibilidades con que determinadas personas que habitan estas zonas se enfrentan al sistema. Por otra parte, es necesario integrar a aquellos escolares que el sistema (económico-social y/o educativo) rechaza o margina, encontrándose en inferioridad de condiciones para enfrentarse al mundo laboral y comunitario..."*

*... Este plan no se consume en el curso 83-84, sino que se ampliará en cursos sucesivos para completar en lo posible las deficiencias de estas zonas".*

(Del Projecte del Plan de Acció Educativa Preferente. Educació Compensatòria, de la Generalitat Valenciana).

Després de quatre anys d'estar per

aquesta comarca, quasi tots els pobles sabien del fet de l'Educació Compensatòria i del seu quefer en tots els camps que aquesta abraçava —Universitat Popular, Educació Permanent d'Adults i, sobretot, en quant a l'escola. Referent a aquesta, com ja comentaré, a la més abandonada: la unitària.

Fer açò, és a dir, anar arrimant l'educació allà on més falta feia i més desamparada estava —sempre solen anar junts aquests dos fets— no va ser una tasca fàcil ni de quatre jovers com més d'un encara pensa. La carència d'un equip consolidat i compromés en la comarca que hi havia el primer any, la falta de pressuposts i material, la inexperiència, la incomprensió per par de companys, etc., van canviar-se lentament i van donar pas a la consolidació d'un equip compromés amb la realitat educativa social i cultural d'aquests pobles. Al mateix moment, el suport oficial de la Generalitat construint un Centre de Recursos comarcal i dotant-lo d'un bon material, juntament amb una professional encarregada, van facilitar i van espentegar el fet de l'Educació Compensatòria. Igualment la Diputació de Castelló va donar força a l'equip creant la Universitat Popular dels Ports, facilitant subvencions per a dur

endavant els cursos d'adults.

Aquest darrer curs 86/87, l'equip d'Educació Compensatòria ja mig sacsejat per les institucions i minvat de personal i recursos, va fer l'últim esforç per sobreviure i així ho va fer demostrant que era ara quan l'equip estava ple de força i de professionalitat. Amb menys pressupost que mai i menys gent que mai, va realitzar a la comarca més cursos i va assistir a l'escola —centrant-se amb la unitària— amb més dedicació i entusiasme.

Deixant a banda els cursos per als majors —Valencià, fusteria, etc. que es continuaran fent, la Compensatòria encarregada del fet educatiu pròpiament escolar, aquest curs ja encetat: ha desaparegut.

Cal puix, preguntar-se què vol dir açò? En primer lloc vol dir que l'assistència directa a l'escola, és a dir, l'anar, per exemple, una o tres vegades a la setmana a l'escola per tal de treballar amb els alumnes més necessitats, aquells que per les seues deficiències i discapacitats el mestre no els pot dur com cal quede anul·lada, i seran els propis mestres els que, en principi, hauran de resoldre aquests casos. És clar, gràcies a Déu, que hi ha pocs, però aquests pocs, i encara que n'hi haguere un, tenen tot el dret de ser at-

sos de la millor manera possible. Açò no és com ens volen fer creure, una qüestió de números, de si n'hi ha 5 ó 50 xiquets, sinó de drets i obligacions. Drets per part de l'infant escolaritzat i obligacions per part dels responsables d'aquest servei social i polític.

En segon lloc vol dir —una vegada més— una pèrdua de recursos comarcals. Ací cal dir "per tranquilitzar certes consciències", que ja estem acostumats a aquestes coses, encara que no mai conformats. Tantes coses no tenim que una més o menys... No obstant, la gent d'ací dalt cotitzem a l'administració central i a l'autonòmica com tots, però la resposta, és a dir, els serveis —culturals, educatius, sanitaris etc.—, escasegen d'una forma clara i preocupant. Però aquesta vegada, no és ja un servei que mai l'hem tingut, sinó un servei que tenint-lo, se'ns escapé de la mà; per què? Cal tornar a dir puix, que és una pèrdua de recursos, en aquest cas educatius i renovadors, no ja tan sols dins l'escola, sinó a nivell social, d'una comarca culturalment —i no és cap tòpic del que s'aprofiten alguns polítics— deprimida i abandonada per l'administració central abans i autonòmica, ara.

La Compensatòria, en el que tocava a l'escola, ha donat aquests anys una espenta forta a les unitàries i escoles incompletes; ha intentat portar, no ja sols material, nou, sinó idees i plantejaments renovadors que estiguen sempre prop de la realitat social i cultural de l'entorn; ha estimulat la creativitat i participació amb els mestres, i per tant, amb els alumnes; ha fet —cosa d'enorme importància— que els mestres de la comarca es trobaren i es conegueren en reunions setmanals al For-



call, per treballar i conèixer junts la realitat escolar i comarcal, i visqueren tant els problemes personals com els escolars, no aïllats, com ere el costum. Cal dir que abans —fa cinc anys— la mestra d'Olocau no sabia, no ja on estave Sorita, sinó si hi havia mestra i qui ere, a la de la Mata li passave igual en la d'Herbers, etc. Açò, amb la participació de tots es va trencar, i l'escola, en certa mesura, començava a ser comarcal. Es podrà portar endavant aquest projecte encetat per l'equip de Compensatòria? Serà definitiu el trencament, l'aïllament entre els mestres dels pobles?

La Compensatòria ha intentat, en definitiva, arrimar-se a les escoles on creia i sabia que feia més falta, on els seus professionals i els seus mitjans eren més necessaris i benvinguts. Açò que estic dient ara podria preguntar-se a alguns mestres que per ací han passat o segueixen estant, com també a alguns pares de família. El mal —com quasi sempre— és que a la gent afectada no mai se'ls pregunte res.

Tot açò que estic dient —La Compensatòria— com en tantes coses, ha tingut moments alts i baixos, moments difícils on l'equip no treballava el millor que haguere calgut; com també, no sempre, ha tingut la comprensió i l'ajut necessari per part dels responsables més directes d'aquesta feina.

No obstant, la necessitat o no d'aquesta Educació Compensatòria —d'un equip— dedicada —entre altres coses— a l'escola més desvalguda i, per tant, als pobles i persones més desvalgudes, s'haurà de vore i avaluar ara que, definitivament, l'han feta desaparèixer.

Crec que dit açò ja es pot reflexionar.

Jaso

**JOVENIVOL**  
**moda**

BLASCO DE ALAGON, 41  
Tel 160710 MORELLA

**TEJIDOS Viñals**

Segura Barreda, 1  
San Nicolás, 22 - Tel. 16 00 63 - MORELLA (Castellón)



# Escola Taller de Morella \_\_\_\_\_ Una nova alternativa de futur

Degut a que la nostra comarca és una zona deteriorada que sofreix les conseqüències de l'atur, es va decidir crear una escola taller situada a Morella, però oberta a la gent dels altres pobles.

L'escola taller de Morella és la tercera que s'obria al País Valencià i les informacions de com funcionaven aquests centres eren mínimes. Per curiositat uns i per necessitat uns altres, ens vam trobar una quanta gent preguntant i demanant tot tipus d'informació sobre això que havia despertat el nostre interès. Dels reunits ahí n'erem

gent en atur que esperava un treball, gent que tenia treball on se sentia explotada per qualsevol motiu, gent que havia acabat els estudis al poble i a qui no interessava seguir-los fora, gent que volia aprendre un ofici específic, gent que vivia fora de Morella i desitjava tornar-hi i també gent qui prové de pobles quasi deshabitats on no trobaven cap mena de convivència ni estimulació en general. De tot açò vam eixir els 24 alumnes, que amb l'equip directiu, professors i monitors, constitueixen el que s'anomena un modul. La cosa quedà així:

tesanals amb unes tècniques que desconeixiem abans i, per una altra banda, ens sentim més realitzats i amb il·lusió cavil·lant noves perspectives de futur, com puga ser, montant cooperatives, tallers individualitzats, etc.

La manera d'aprendre aquests treballs la trobem diferent i més positiva de com es feia abans: ens ensenyen totes les tècniques, tant pràctica com teòricament; és a dir, al mateix temps que fem una obra, anem aprenent la millor manera de fer-la, solventant problemes que puguen eixir sobre la marxa, i controlant des d'un principi plànols, pressupostos, etc; fins posar el morter i acabar l'obra.

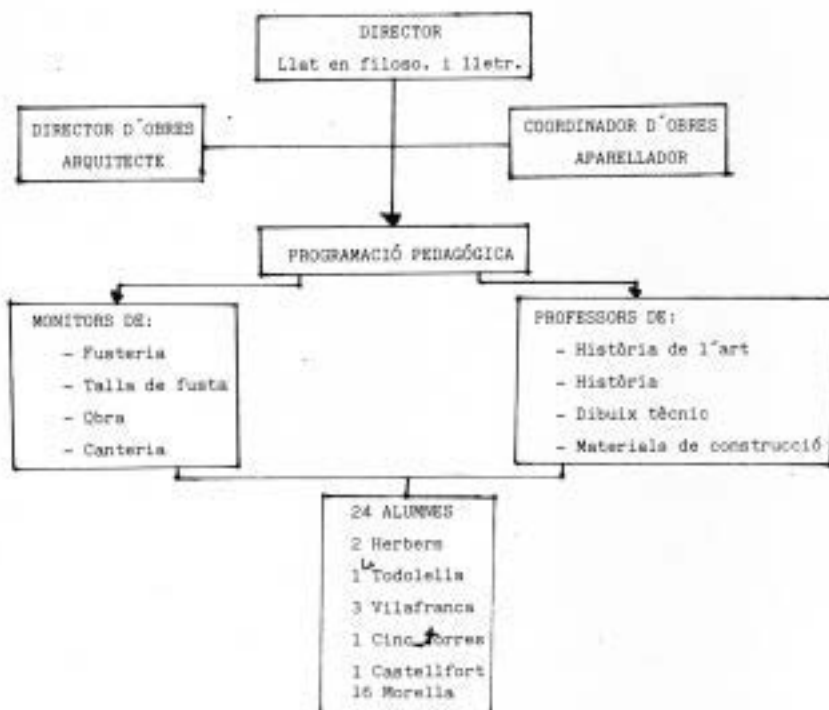
Les obres realitzades fins ara, tothom les va poder veure, per mig de fotografies, en una exposició oberta a tot el món, on també s'observava la rehabilitació que s'ha portat a terme a la nostra escola, situada als baixos de l'ajuntament, antiga presó.

Com que hi ha comentaris equivocats que fan crítiques negatives de l'escola taller, aprofitem ací per a dir al respecte que el nostre treball és remunerat per fons institucionals com l'I.N.E.M. (sou dels alumnes-treballadors), el Fons Social Europeu (sou dels mestres i dotació dels tallers) i alguna subvenció de la Conselleria per a materials de construcció, i cal tenir en compte que l'Ajuntament figure com a entitat promotora, proporcionant, també, les condicions infraestructurals, com són els locals, fotocopiadora, el telèfon, el camió de la brigada...

Insistim en que el poble es beneficia de l'escola taller perquè els edificis rehabilitats es queden ací. Portem gastats 19 milions de pessetes des que començà l'escola i aquests diners queden al poble i ajuden a mantenir l'economia de la comarca, a la qual li falten recursos per tot arreu. Aquesta és una quantitat prou considerable que s'inverteix dins el poble d'una forma directa, comprant ferramentes, material didàctic, materials de construcció, etc. i d'una forma indirecta per mig dels sous dels contractats, que també són gastats al poble per cobrir les nostres necessitats bàsiques.

Per acabar, comuniquem que ja tenim en projecte més treballs, i confiem que l'escola puga seguir avant amb les seues fases d'especialització, i poguem finalitzar la tasca començada.

Alumnes de l'escola taller de Morella



En una primera etapa, la gent venia a saber i conèixer com funcionava una escola taller i, així, començà l'aprenentatge d'especialització passant rotativament per tots els grups, fins que cada alumne va quedar en un grup definitiu. Alguns ho deixaren i la majoria vam continuar, també les places vacants es van omplir ràpidament.

Hem passat moments difícils degut a les condicions climatològiques, al mal estat primitiu de la presó..., però, poc a poc, veiem que a nivell de convivència, tots hem guanyat, ja que la gent dels altres pobles que es trobaven sols, ara ja tenen noves amistats; i en quant a la mateixa gent de Morella, molts ni s'arribaren a conèixer entre ells, i ara tots mantenim un contacte i relació.

A nivell professional tots coincidim en que hem après uns treballs ar-

**Drogueria**

**Pintures  
Garcia**

*Articles per a Belles Arts*

C/ Zaporta, 15 - Tel. 16 08 73  
**MORELLA**

# A propòsit de la Introducció de l'Ensenyament en Valencià a l'E.G.B.

Comissió de Normalització  
Lingüística

## A MORELLA ES PRENEN POSICIONS

El que ha passat aquest inici de curs a la comarca, de segur que marcarà l'evolució de l'ensenyament en el futur. Donada la seua importància, hem de relatar-vos la seqüència dels fets.

Alguns centres l'E.G.B. com el de Morella van aprovar fa tres anys un pla per a la introducció del valencià a l'escola, es començava perquè els xiquets tingueren moltes hores en la llengua pròpia per a acabar a 8è tenint-ne més en castellà. Realment és el mínim que es pot demanar en una comarca absolutament valenciana com la nostra.

L'any passat les mares dels xiquets de 3r. es van mobilitzar perquè els seus fills no tingueren UNA assignatura en valencià, les abanderades de la protesta eren, sobretot, de fora de la comarca, i van aconseguir que es tractare Morella com si fore castellanoparlant. Van celebrar el triomf amb un sopar. Què celebraven...? Segurament la victòria d'allò que és foraster amb l'ajuda de la gent del poble.

Vista la gran gesta, va faltar temps per a que intentaren abatre l'incipient Pla del Centre del que parlàvem més amunt, ací no va ser tan clara la victòria i ha seguit aquest any quan ja han anat a totes.

La Conselleria d'Educació dona la possibilitat que els pares diguen en els quinze dies següents a l'inici del curs, si no volen que els seus fills tinguen l'ensenyament en la llengua pròpia. Al mateix Centre d'E.G.B. el 14 de setembre, primer dia de classe, als pares se'ls dona un full tenien un full on només els calie firmar per a demanar que al seu xiquet no se li ensenyare en valencià. Algú es va prendre la molèstia de ciclostilar el full i donar-lo als pares quan anaven a esperar als xiquets a l'eixida de classe. Aquest document eixit de les mans dels mestres suposa, de fet, una estratègia de boicot al Pla del Centre. Els mestres saben que els pares dubtosos o indiferents firmarien el full si eixie de les seues mans.



La Comissió de Normalització Lingüística va voler dir la seua opinió en defensa del Pla del Centre, donant suport a les directrius de la Conselleria d'Educació. Ens vam reunir i vam redactar un escrit que volíem fer arribar als pares. Un membre de la Comissió va anar dividendes dia 18 de setembre al centre d'E.G.B. per a demanar les adreces dels alumnes. Va parlar amb un mestre i li va respondre que no disposava d'una llista en aquell

moment. Dilluns dia 21 el mateix mestre li va contestar que no podia facilitar les adreces i que havien de demanar permís a la inspecció. Dimarts 22 se'ns comunica que la inspecció no autoritze la distribució de la llista d'adreces.

Conclusió:

— El Centre distribueix als pares un paper en contra del valencià per a firmar-lo, per suposat, sense consultar-ho amb la inspecció.

— A la Comissió de Normalització Lingüística se li negue la possibilitat d'INFORMAR, a través de l'escola, en defensa del Pla del Centre que coincideix amb les directrius de la pròpia Conselleria d'Educació.

Els mestres, com a col·lectiu, no mai van informar favorablement sobre el Pla del Centre. El curs anterior la Comissió va dirigir una carta al Claustre de professors demanant que per a aquest curs s'informare als pares del Pla del Centre, del que diuen respecte a l'ús de la llengua pròpia a l'ensenyament els pedagogs, els organismes internacionals, la legislació vigent, etc.; vam adjuntar documentació al respecte i els vam oferir la nostra col·laboració en tot el que vulgueren. Encara és hora que ens diguen res. Com a resposta elaboren un document per a facilitar als pares el boicot.

## ELECTRODOMÈSTICS MANERO

ARA VENDA  
AL CARRER  
BLASCO D'ALAGON

Telèfon 16 01 02

# Un profund sentiment d'inferioritat

L'anàlisi de les causes d'un comportament col·lectiu sempre és complexa i difícil de captar en la seua totalitat, no pretenem esgotar-les totes, però sí que és molt interessant fer algunes consideracions. Quan vam vore l'embolic que hi havia a la comarca perquè els xiquets se'ls ensenyarien en la llengua que parle tota la gent al carrer, ens va cridar poderosament l'atenció que cap de les «argumentacions» que es donaven podia aguantar una mínima reflexió raonada, cosa que delatava clarament que el que hi jugava no tenies res a vore amb la raó. Caldrà que ens preguntem què és debat en aquest niu de grills.

Hem triat tres dels arguments que més se senten, i que sovint estan exposats amb un to de veu ben alt, no sabem si es pretén suplir amb la veu la força que li falte a l'argumentació. Passem a vore quins són:

1ª.— **Valencià-anglès:** «Xè, veigues tu, ara volen ensenyar el valencià, l'anglès que és el que haurien de dependre i deixar-se estar de tontades». L'oposició valencià/anglès amague el conflicte lingüístic de la nostra terra, que és: castellà/valencià (a d'altres llocs es camufla amb l'oposició valencià/català; a la comarca no s'ha exportat eixe argument perquè l'evidència de la mesquinesa és tan gran que tindria l'efecte contrari); Oposen el valencià a l'anglès com si aprendre les coses en la pròpia llengua els impedire aprendre una altra llengua. No sabem perquè consideren als seus fills tan incapaços.

2ª.— **No aprendran el castellà:** «tan de valencià, tan de valencià... lo que passarà és que no dependran el castellà». Ara el conflicte ja apareix clarament, el que hi ha en joc és la lluita entre la llengua forastera i la pròpia. Quina temor poden tindre a que els xiquets no aprenquen el castellà quan més de la meitat de l'ensenyament es fa en eixa llengua? Per què els mestres no han informat del Pla del Centre? A més, com els xiquets no han d'aprendre una llengua en la que veuen la major part de la televisió, en la que llegeixen els contes i els llibres que els compren? Per què infravaloren els seus fills?



3ª.— **Per a què volen el valencià?** Ara hem de responsabilitzar les institucions perquè no han introduït encara la nostra llengua en els llocs d'on ha estat marginada històricament. La introducció ha estat massa tímida i això ha fet que la gent vege el valencià com una llengua residual. A pesar de tot, en l'actualitat el valencià ja és molt convenient: és un mèrit en les oposicions de l'administració, i les perspectives en el futur aniran en eixa línia. I no diem res si s'ha d'anar a treballar a Catalunya —com molts dels habitants dels Ports han fet. A part de la finalitat pràctica, que és transcendental, també s'ha de considerar la importància del desenvolupament harmònic de la pròpia persona en coherència amb la seua història, la seua cultura i la seua terra. Els especialistes sempre han demanat un ensenyament arrelat al medi, amb continguts propis que permetisquen el coneixement de l'entorn... en quina llengua haurà de fer-se eixe ensenyament?

Així veem que en els tres arguments jugue un paper més important el sentiment d'inferioritat de la seua llengua respecte al castellà que una anàlisi raonada; només la referència a la utilitat en el moment present té una part de fonament, però l'acceptació de la situació actual com a definitiva evidencia el conformisme respecte a la marginació del valencià dels àmbits no-col·loquials. Aquesta actuació només es done si es té el convenciment —conscientment o inconscient—

que la pròpia llengua és inferior a la que es pretén que la substituïsqu.

Si algú parle habitualment una llengua, el més normal seria que la utilitzare per a totes les activitats tant orals com escrites. Per tota una sèrie de raons històriques, que seria massa llarg de comentar ací, a la nostra comarca es done un fet que haurie de sorprendre'ns, però que veem com d'allò més habitual: parlem sempre en valencià, però a l'hora de fer alguna cosa que no sigue parlar s'utilitze sempre una llengua que no és la nostra. La reivindicació de la llengua pròpia és comuna a totes les comunitats del món, només aquelles que són assimilades per unes altres no es preocupen pel tema.

El canvi en la distribució de funcions entre les dues llengües en conflicte haurà de vindre tant del govern com dels propis parlants. En primer lloc, la legislació haurà d'afavorir l'ús de la llengua pròpia i cladrà que hi hage una ferma voluntat del govern de capgirar l'esmentada situació. L'altra part queda en mans dels parlants.

Però què fa que els parlants usen i vulguen que s'use la seua llengua? La utilitat pràctica i la funció simbòlica, el model donat per les institucions, personalitats, etc. i la informació que puguen anar tenint...

Vosaltres mateixos podeu jutjar la mida en què les condicions sumàries que hem proposat podran complir-se; pel que fa als parlants volem donar-vos una dada del tot significativa: el 63% dels valencians no compre MAI un llibre, això com a mitjana de tot el país, quin seria l'índex de la nostra comarca?

Els comentaris que hem analitzat mostren que el debat no ha passat del nivell sentimental. Són factors determinants per a que això es produïsqu: el nivell cultural de la comarca, la marginació històrica de la llengua per part de les institucions, el paper dels ensenyants i la manipulació de les forces més immobilistes, tant externes com comarcals. En la mida que aquests condicionants varien es modificarà l'apreciació que tenen els parlants de la seua pròpia llengua.

# Les Escoles-Taller, una nova experiència dintre del camp de l'Educació

Adolf Sanmartín i Besalduch  
Director de l'Escola-Taller  
de Traiguera

Dintre del mercat de treball actual els joves que no poden fer valer una apropiada formació —bé perquè no la tenen, bé perquè no han tingut ocasió de respatllar-la amb el necessari aprenentatge pràctic— són sistemàticament relegats a l'atur, generant-se així un cicle viciós dintre del qual la desmotivació i la no professionalització consoliden un moviment de marginalitat les conseqüències negatives del qual fan quasi impossible l'existència d'un horitzó d'optimisme necessari per a la més mínima realització humana. Com a resposta a aquest conjunt de problemes estructurals apareixen les escoles-taller, no com a centres assistencials sinó com a centres formatius/educatius on els alumnes, preferentment joves en atur, al mateix temps que reben una formació específica, impartida per especialistes en oficis artesans, realitzen un treball d'utilitat pública, com és la restauració i conservació del patrimoni, entés aquest en el més ample sentit.

Anys enrere Arnold Hauser ens assenyalava que cap procés formatiu havia estat creat de mode natural, sinó que tot ell era resultat de temptatives, canvis i correccions. Pense que aquest plantejament podria ser un bon punt de partida per a explicar el desenvolupament d'un nou i recent programa formatiu/educatiu/professional conegut amb el nom d'escoles-taller. Aquestes començaren a funcionar arreu de l'Estat espanyol l'any 1985, arribant a l'actualitat a un nombre de 102 escoles que ocupen entorn a 2.000 professors i monitors encarregats que formen a 5.000 alumnes-treballadors. Al País Valencià fou l'Escola-Taller de Dènia la més primerenca, seguida de la de Traiguera (Baix Maestrat) i de la de Morella (Els Ports). Totes tres, a l'igual que la resta d'escoles, naixien com a resposta a aquella nefasta política potenciadora de grans, rígids i centralitzats models de desenvolupament industrial, donant com a alternativa un programa educatiu i ocupacional no massificat que, amb un seguiment cuidat i mitjançant una formació especialitzada basada en la pràctica, puguin donar ocupació a comarques fins avui considerades minoritàries pel seu caràcter artesanal o marginal. Progra-



ma educatiu i professional que no sols pretén recuperar una sèrie de tècniques i coneixements quasi sempre infravalorats, sinó posar-los al dia, amb l'objecte de procurar un desenvolupament harmònic i global de les comarques com unitat geogràfica i cultural, evitant el despoblament i l'abandonament de recursos que racionalment explotats ben bé podrien sustentar dignament a aquestes col·lectivitats.

D'ací doncs, que l'escola-taller es constitueix com a centre educatiu molt peculiar, ja que l'alumne al mateix temps que adquireix un ensenyament teòric intervé, des del primer moment, en la realització d'una obra de restauració (bé en el camp de la construcció, jardineria, etc.), amb la qual cosa s'obté la satisfacció del treball acabat i útil, eliminant sensacions de pèrdua de recursos i revertint els súdits treballs en bé de la comunitat. Una nova forma d'enfocar el problema de l'educació professional i, per tant, un dels millors mecanismes a l'hora de conjuntar formació educativa i ocupació.

Però, quines són les etapes a partir de les quals s'estructura el procés formatiu/educatiu ací esbossat? Tres, a saber:

— Etapa d'iniciació que pot ser considerada com una presa de contacte amb els diferents oficis. En ella l'alumne rep uns coneixements professionals teòrics i al mateix temps inicia la seua formació pràctica. Dura quatre mesos.

— Etapa de qualificació on els alumnes completen llur formació de base en els oficis impartits, de manera que l'aprenentatge ací adquirit serveix-

ca per a una circumstancial incorporació al mercat de treball en cas de no poder realitzar l'etapa d'especialització. Té una durada de vuit mesos.

— Finalment, en l'etapa d'especialització, l'alumne culmina el procés formatiu potenciant les seues habilitats i destreses.

Dintre d'ací, resulta especialment innovador el treball en tallers i obra, amb els avantatges que comporta aquest fet, ja que partint de programes formatius, s'intenta aconseguir el successiu acomodament de l'alumnat a la situació laboral d'una empresa, relacions personals, economia de mitjans, temps i productivitat. Per altra banda, mentre que a la formació ocupacional el nombre de professors per alumne és sempre petit, a l'escola-taller la relació és d'un a tres, possibilitant açò un seguiment individualitzat del procés ensenyament-aprenentatge en cadascun dels alumnes.

La divisió en classes teòriques, tallers pràctics i obra de tots els components de l'escola-taller, permet treballar en grups molt reduïts, superant l'enfocament magistral de l'ensenyança. En l'àrea de la teoria els alumnes i professors es reuneixen en grups de treball, elaborant els temes de forma activa i participativa; per altra banda als tallers i a l'obra es treballa amb mètodes demostratius i de descobriment els quals faciliten un aprenentatge ràpid i eficaç. Tan sols així, l'alumne-treballador adquirirà una formació globalitzada i totalitzadora del treball a realitzar, a la vegada que se sentirà l'autèntic protagonista del seu propi procés d'aprenentatge i professionalització.

## Sobre la qüestió del Valencià a l'Escola

De vegades es plantegen situacions una mica estranyes i per altra banda molt lamentables. M'estic referint al fet que una comunitat concretada en un poble, comarca, etc. es negue o rebutge l'ensenyament d'una llengua que tothom parle, en la qual es comuniquen i s'identifiquen culturalment i humanament dins d'un context més ampli.

Jo no crec que sigue demanar pares a l'om que uns xiquets que viuen a un poble on quasi la totalitat de la població és valencianoparlant, fagen ús de la seua pròpia llengua com a vehicle d'aprenentatge.

Si vos dic:

— Que porto cinc anys treballant com a mestra en escoles on quasi el 100 % dels xiquets són castellanoparlants, fills d'immigrants una majoria d'Andalusia.

— Que ja fa temps que d'una manera normal aquests xiquets tenen 4 ho-

res de català setmanals al Cicle Inicial, 7 hores (català i socials) al Cicle Mitjà, i unes tantes altres (català, socials i naturals) al Cicle Superior.

— Que 50.000 xiquets castellanoparlants segueixen el programa d'immersió a les escoles catalanes com a conseqüència d'una decisió lliure i voluntària dels seus pares. Esta experiència consisteix en l'ensenyament en català de totes les matèries, excepte l'àrea de llengua castellana, que és una assignatura més.

Direu que allò és Catalunya. Però realment això no és cap argument; només és una constatació geogràfica. Què fa que uns Kms. més amunt es pugue anar cap a una situació de normalitat?

Pensem per un moment on som i qui som. Per què no aprendre en la llengua del lloc on vivim, del lloc on segurament treballarem.

Si molts castellanoparlants que viuen en Comunitats Autònomes diferents al seu lloc d'origen, s'ho han plantejat i ho han assimilat d'una manera molt raonada i natural. Per què no nosaltres?

I encara més, per què la gent (pares i mestres) no es paren a pensar que pot ser molt més positiu que els seus fills i alumnes isquen de l'escola parlant i escrivint bé en valencià (la seua llengua) i en castellà, com és l'objectiu que preten el programa escolar en finalitzar l'E.G.B.

Segurament, serie molt més profitós que l'esforç de tots anare per esta banda i es deixaren de costat tants d'intents de boicotejar i posar trabes a un procés que fa tants d'anys està provocant massa tensions.

Manola Rodríguez

## L'Educació, és cosa de tots

Tant de bó, que l'educació fore considerada d'una manera tan àmplia com la seua paraula ho és. L'educació, com a cultiu de la pròpia persona, amb tot el significat que pot tenir cultivar, no ha de ser únicament sinònim d'escola o d'estudi i que a més, s'ha de fer i s'ha d'aconseguir solament durant un temps i en una determinada edat, després, ja s'ha acabat. Potser l'educació ha de ser cultiu d'actituds humanes, de respecte, de valoració de la pròpia cultura, de capacitat crítica, creativa, lúdica, etc. i això, si s'aconsegueix, dure tota la vida.

Tot això, per motius que no entrem ara, no se sol oferir per complert a l'escola, el lloc on molts adults, creuen que els seus fills únicament són i han de ser educats. No se n'adonen que al carrer, al poble, als mitjans de comunicació (la tele), els llibres, en el contacte amb els altres xiquets o amb els adults, la família, etc. és on realment, i no fa massa temps (no tots els adults han anat a l'escola) la gent es formava, i ara en part, també passe aixina.

Els xiquets, joves i adults, per què no!, cal recordar que mai s'acabe de saber-se tot, ja sigue jugant, xerrant, llegint, observant i reflexionant sobre el que els envolte, poden cultivar, ampliar i renovar les seues actituds i els seus coneixements. Per això, serie in-

dispensable que els adults i els pares, haurien de pensar i posar-se a treballar aquests aspectes, fora de l'escola. Tenint molt present que conèixer, valorar i estimar el més proper que tenim, la nostra terra, on aprenem a caminar i a captar de primera mà les coses bàsiques per tirar endavant, és la millor manera d'aprendre.

Aixina, des de saber el nom i les característiques d'aquell arbre, que els gorrinets mamen, que a Sant Antoni hi ha festa perquè..., que aquella herba val per a curar el refredat, etc. són coses que formen part de l'educació, del cultiu personal. Això ens ho explicaven els agüelos, els pares, ara nosaltres també ho hem de fer.

Un altre aspecte bàsic de l'educació,

és el coneixement i la participació activa en les costums i tradicions del poble i de la comarca, s'han de valoritzar i no oblidar-les. Tots sabem que són necessàries per a la relació, per fer festa i per unir a tot un poble i aquestes sensacions així com la participació de tots, fa que els homes se sentin més del seu poble i afavoreix les relacions humanes, per desgràcia cada dia més deteriorades.

No hem d'oblidar, com diu una frase publicitària, que l'educació és cosa de tots i recordar sobretot, que l'home que oblide la seua història, perd la seua identitat. Els nostres pobles, la nostra comarca encara estan vius, hem de treballar per conèixer-los millor.

C.O.

**MIRALL  
MODA**

Avgda. Castelló, 75  
Telèfon 44 13 63  
**VILAFRANCA**

# Coeducació, Educació en la igualtat i Educació en la participació

Com a Grup de Dones dels Ports, associació preocupada per tot el que fa referència a la millora de la situació social de les dones (inscrites en el Registre d'Associació de la Generalitat Valenciana amb el n° 969, de la Secció Primera del Registre de Castelló) ens han demanat la nostra opinió sobre el tema de l'EDUCACIÓ en general, i a l'escola en particular i el nostre parèixer és:

Pel que fa als llibres de text s'han avançat prou, per exemple en un llibre d'E.G.B. actualment es pot trobar la següent definició: **SEXISME:** «Tota discriminació que es produeix per raó de sexe, rep el nom de sexisme. Generalment les dones han estat discriminades respecte als homes en el treball, la cultura i inclús en les lleis. Així per exemple la dona va aconseguir molt més tard que l'home el dret al vot. Els moviments feministes lluiten en general per aconseguir l'equiparació de l'home i la dona a tots els nivells: en les lleis, en la consideració social, en el treball, etc. El sexisme s'oposa a la igualtat essencial de totes les persones».

Açò ens pareix un bon avanç, però trobem també deficiències com que en una relació de 29 personatges històrics, tan sols tres són dones. No és que tinguem la pretensió de que es col·loquen escrupolosament tantes dones com homes, o més dones que homes, sinó que considerem que el paper de la dona en la història, ha estat molt més important del que se'ns ha estat ensenyant fins ara.

La recuperació de les aportacions de les dones a través de la història



i la cultura, així com les habilitats i coneixements que han adquirit degut a la seua pràctica de vida, haurien de portar-se a l'escola i, així, aconseguiríem una visió de la història i la cultura més completa, i avançaríem en el camí per aconseguir la necessària implicació social de les tasques domèstiques. Fins ara, la dona quasi sempre apareix com a dona d'un rei o personatge important, quasi mai per ella mateixa.

També es segueix reflexant en els llibres, el tòpic de considerar que la dona, i sols ella, és la que realitza totes les tasques domèstiques, o que l'home és el que realitza els treballs que suposen un major esforç físic i intel·lectual.

Caldria esforçar-se per desenvolupar una política educativa dirigida a la igualtat d'oportunitats a través de les escoles mixtes, i que els objectius fonamentals foren la coeducació, l'educació en la

igualtat i l'educació en la participació. Per aconseguir-ho seria necessari:

a) Garantitzar i impulsar l'accés de les dones a totes les formes d'ensenyança i de formació, possibilitant que les joves tingueren les opcions escolars i professionals que els permeteren accedir a un treball diversificat.

b) Sensibilització de tots els agents que intervenen en el procés educatiu (responsables educatius, professors, pares i alumnes) per a que, siguen conscients de la conveniència d'una educació basada en la igualtat d'oportunitats i en la vigilància que evite característiques discriminatòries.

c) Revisió constat dels materials didàctics que s'utilitzen a les aules. S'hauria d'impulsar i potenciar l'elaboració progressiva de materials que tinguen com a objectiu la igualtat i la participació.

GRUP DE DONES DELS PORTS

## Una comparació odiosa

## Les Escoles del Cantó de Ginebra (Suïssa) i les nostres Escoles

Joaquim Dolz

Pel meu treball, estic en contacte permanent amb les escoles, els alumnes i els mestres de Ginebra. Em diran que comparar la situació d'un dels països més rics d'Europa amb una de les comarques més pobres i deixades del País Valencià és una comparació odiosa. Tenen tota la raó. Tanmateix, a mi, ca-

da vegada que algú em parle dels problemes educatius comarcals en resulta inevitable comparar les dues realitats per tantes raons molt diferents.

Com vostès deuen conèixer, Ginebra és un cantó (Estat autònom) integrat a la Confederació Helvètica (Suïssa). L'autonomia

dels diferents cantons suïssos és total en totes les matèries excepte la Defensa nacional (l'exèrcit), els Afers estrangers i els grans mitjans de transport i comunicació (Aeroports, Ferrocarrils, Autopistes i Correus, etc.). Cada cantó té una llengua oficial (francès, italià, alemany són les llengües ofi-

cials de la Confederació) i una religió (protestant o catòlica). La defensa de la diversitat no els ha impedit viure en pau des de segles, sense participar a les grans guerres que durant el segle XX devastaren Europa. Per suposat el sistema educatiu de cada cantó és diferent i s'adapte a les particularitats pròpies.

Ginebra és un cantó menut (més menut que el conjunt de la comarca dels Ports) amb una població de caràcter principalment urbà de més de 300.000 habitants. La llengua de Ginebra és el francès i la religió tradicional protestant. En matèria d'instrucció pública es considera el primer Estat del món que va declarar l'ensenyament primari obligatori i gratuït. Tant per la història com per l'economia, les tradicions culturals i les formes de vida no té res a veure amb la nostra comarca. Ara bé, jo crec que alguna cosa podríem aprendre dels anys d'experiència que ens porten davant.

És cert que Ginebra dedique molts diners a l'educació. No hi ha cap escola sense calefacció, biblioteca, mitjans audiovisuals i tantes altres coses. El nombre màxim d'alumnes per classe d'EGB és 22 i a pre-escolar 15 amb dos mestres per aula. La incentivació econòmica dels mestres és la més alta

d'Europa i existeix un sistema que permet la formació continua dels mestres. No vull insistir en els centres de documentació, les ludoteques i els mitjans didàctics perquè la distància és encara més gran. Però no són sols els diners els que han fet possible totes aquestes realitzacions sinó també la preocupació de la societat pel tipus d'educació. En això també ens distingim dels ginebrins. Com deia Sanchis Guarner, la pobresa espiritual i cultural dels valencians és encara més gran que la pobresa material.

La llengua de l'escola és la llengua del territori: el francès. Un dels problemes característics de Ginebra és la quantitat d'immigrants italians, espanyols, portuguesos, i funcionaris dels organismes internacionals d'arreu del món. El 40% de la població resident a Ginebra són estrangers. Tant és així que sovint sols 2 ó 3 alumnes d'una classe de 20 són de llengua materna francesa. Això no impideix des de pre-escolar l'assimilació dels xiquets i l'aprenentatge de la llengua del territori.

Com recomanen els experts, l'educació bàsica parteix de l'entorn. La preocupació dels ginebrins per aquesta qüestió és tan gran que tots els mestres de Ginebra han de

ser nascuts al cantó (un mestre nascut a Lausanne, ciutat de parla francesa del cantó veí, no pot donar classes a Ginebra). Jo no crec que si-gue necessari arribar a aquest extrem per a lligar l'ensenyament a la realitat dels alumnes. Però això contrasta amb el que està passant a la nostra comarca:

a) Malgrat el predomini lingüístic del valencià, la protecció i el respecte del valencià a l'escola és mínim.

b) Existeixen mestres venguts d'altres regions que no s'han pres l'interès d'aprendre i utilitzar la llengua dels alumnes.

c) Alguns mestres nascuts a la comarca en lloc de contribuir a la defensa dels valors propis, garantint l'ús normal del valencià, contribueixen activament a augmentar la confusió.

Per què és tan difícil ací aconseguir un **dret humà** reconegut per totes les lleis i organismes internacionals com l'ensenyament **en i de la llengua materna**?

Si no comencem a promocionar i valoritzar la cultura pròpia de res ens serviran les millores econòmiques: **la llengua que un home parle és un món en el que viu i actua; el defineix més profundament, més essencialment que la terra, les coses i totes les fortunes.**

## Educadors Vocacionals?

Parlar de l'educació a la nostra comarca, no es pot fer sense parlar d'un problema que penso que té molta incidència en l'actual situació de l'ensenyament, em refereixo als canvis de mestres i professors que continuament sofreixen els nostres xiquets i joves.

Jo em pregunto moltes vegades què pot fer un mestre i què poden fer uns xiquets a unes escoles unitàries on hi han tres o més cursos diferents i, a més a més, amb mestres diferents cada any; ¿no és quasi impossible als mestres fer la seua tasca dignament, i als alumnes pendre gust i interès pels estudis? ¿no serà esta una de les causes del fracàs escolar i que a la nostra comarca si-guen cada vegada menys els xics i xiques que segueixen estudiant en acabar l'Ensenyament G. Bàsic?

Són preguntes que jo em faig i que

penso que molts se les fan i que caldríe buscar resposta.

La nostra comarca, tots ho sabem, per les seues característiques geogràfiques, econòmiques, culturals, etc. és molt especial i mereix, per part de les autoritats educatives, un tractament especial.

En primer lloc, hi ha pocs mestres que vinguen ací voluntàriament i amb ganes, la majoria ho suporten i esperen el més prompte possible marxar, tot i no dubtant de la professionalitat i responsabilitat dels mestres, penso que això ha d'influir en l'ensenyament, perquè si un educador no està content al lloc on és serà molt difícil que això no es note en l'ensenyança.

He dit abans que a una comarca especial li cal tractament i solucions especials, és evident que no se pot fer

una llei per cada comarca, però també és cert que una llei feta per a tot l'estat no es pot aplicar igual a capitals i pobles grans que a pobles rurals i petits.

¿No es podrie donar preferència als mestres que per vocació o circumstàncies personals volen estar als pobles? ¿No caldríe ja tenir en compte a les Escoles de Magisteri, una preparació especial pels mestres que van a estar als pobles rurals?

No tinc jo les solucions, però el que sí que és segur és que la nostra comarca "Deprimida" ho serà cada vegada més si culturalment es va "deprimint" per tant cal una política educativa d'acord a les necessitats i circumstàncies concretes que tenim.

Panical

# LA TVING ANUNCIÀ

Xaics!!  
Au! Acabeu,  
O que?

Que vol ploure

Ja  
va,  
ja  
«Aspasio»

Bon vi, bon vi

Si no s'afanen  
ens banyarem

Hip!

Els per  
dins segur  
que es  
banyen

Per mi, pot  
ploure quantitat

Clar! Com ells no es banyen

Depreneu  
a nadar, i  
sense  
problemes  
als anuncis

eh,  
eh

Sastre 87



# DOSSIER

## SÍ a l'ús de la nostra llengua



## La Llengua del xiquet: La Llengua de l'Escola

La situació legal, ho facilite, els organismes internacionals ho recomanen, el pla del centre ho organitze, els psicòlegs, sociòlegs i pedagogs diuen que l'ensenyament de la llengua pròpia és beneficiós per al xiquet; l'ensenyament de la nostra llengua creix per tot el món: perquè ací no es fa l'ensenyança en la nostra llengua?

### ELS ORGANISMES OFICIALS RECOMANEN L'ÚS DE LA LLENGUA PRÒPIA

El dret a l'ús de la pròpia llengua, és un dret inherent a tota persona pel fet de ser-ho. Són moltes les organitzacions internacionals d'àmbit cultural que des de fa molts anys recomanen per raons de coherència pedagògica, l'escolarització dels xiquets en la seua llengua habitual, per exemple una entitat tan rellevant com ho és la **U.N.E.S.C.O.** ja en l'any 1954 prenia els següents acords:

- La llengua materna és el nig natural d'expressió d'una persona; i una de les seues primeres necessitats és desenrotllar al màxim la seua aptitud per a expressar-se'n.

- Tots els alumnes han de començar els seus cursos escolars en la llengua materna...

També el **CONSELL D'EUROPA** en l'assemblea Parlamentària del 7 d'octubre de 1981 recomane, al Comitè de Ministres, el posar en pràctica, a través dels mitjans més apropiats, les mesures següents:

A) Correcció de la toponímia «a partir de les llengües originals de cada territori, per reduït que aquest siga».

B) Adopció progressiva de la llengua materna en l'educació.

C) Respecte i ajuda pública a favor de l'ús local de les llengües minoritàries normativitzades, i del seu ús habitual en l'ensenyament superior a través dels mass media als territoris afectats.

D) Als territoris amb llengua pròpia aquesta ha d'esdevenir oficial.

Altres entitats menys conegudes però no per això menys importants en l'àmbit cultural internacional i que també s'han manifestat al respecte són:



– **Recomanació 285 (1961) de l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa A.P.C.E.**

«Les persones que pertanyen a una minoria (...) no poden ésser privades del dret (...) de tenir la seua pròpia vida cultural, d'utilitzar la seua pròpia llengua, d'obrir escoles pròpies i de rebre l'ensenyament en la llengua de la seua elecció».

– **Declaració de Galwuy (1971) de la Conferència de Poders Locals i Regionals d'Europa (C.P.L.R.E.):**

«Exigeix mesures necessàries per a protegir i restaurar les llengües i cultures de les comunitats ètniques perifèriques, sovint amenaçades de desaparició».

– **Resolució 1 de la Conferència d'Oslo (1976) de Ministres Europeus responsables de cultura C.M.C.:**

«La pluralitat de les nostres societats i els drets dels grups minoritaris i de la seua expressió cultural exigeix un esforç particular a favor dels grups fins ara menystinguts».

– Instrucció 364 (1977) de l'A.P.C.E.:

«Cal efectuar estudis específics sobre les llengües i dialectes de les minories».

– Recomanació 814 (1977) de l'A.P.C.E.:

«Estimant que la diversitat cultural constitueix una riquesa insubstituïble justificant la preservació activa de les minories lingüístiques a Europa, recomane la utilitat cultural de preservar les minories lingüístiques».

– **Declaració de Bordeus (1978) de la C.P.L.R.E.:**

«Reivindica la promoció d'una Europa que respecte les diversitats culturals i lingüístiques, alhora que cal aplicar atenció especial als problemes de les llengües i cultures minoritàries».

– Informe C.P.L. (13) 2 de la C.P.L.R.E. i Declaració de principis inserida en la Resolució 97 (1978):

«Defensa dels drets culturals de les minories en el sistema educatiu, en la vida pública i administrativa i en els seus mass media. Així com obligació de garantir on hi hage comunitats amb personalitat lingüística i cultural pròpia dotades d'alguna mena d'organització política, la capacitat de decisió dels poders dels tals territoris, en tot allò que afecte l'ensenyament, l'educació permanent i els mass media».

– Resolució de la C.M.C. (1978) 2:

«Promoció de les condicions per tal que les cultures regionals puguen mantenir-se vives».

– **Resolucions de la C.M.C. (Conferència d'Atenes 1979) I:**

«Preconitzen l'expansió de les realitats culturals regionals».

– **Acord del Consell de Cooperació Cultural (1980):**

«Creació d'una Fundació europea de les cultures regionals i constatació que 30 milions de ciutadans dels nou estats membres de la Comunitat Europea tenen llengua materna minoritària».

Una de les conclusions a la que aplega Tomàs Pou respecte als aspectes legals sobre l'ús de les llengües és:



«Ja hem afirmat el caràcter de dret natural i fonamental de l'ús de les llengües. Això vol dir que, i cal tenir-ho molt present, **no és jurídic sotmetre a votació majoritària l'ús d'una llengua, sinó que és un dret natural que cal respectar...**»

### LA SITUACIÓ LEGAL FACILITA L'ÚS DEL VALENCIÀ

**La Constitució** de 27 de desembre de 1978 disposa en l'article 3<sup>er</sup> n<sup>o</sup> dos «les altres llengües espanyoles seran també oficials a les respectives comunitats d'acord amb els seus Estatuts», i afegeix en el n<sup>o</sup> 3 «la riquesa de les distintes modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que serà objecte d'especial respecte i protecció».

**L'Estatut d'Autonomia** (Llei orgànica 5/82, d'1 de juliol) a l'article 7<sup>o</sup> estableix que és garantir l'ús normal i oficial de les dues llengües.

**La Llei d'ús i Ensenyament del Valencià** de 4/1983 de 23 de novembre, i els Decrets 79/1984 de 30 de juliol i 107/1984 d'1 d'octubre; i les ordres de 7 de novembre del 84, de 20 de maig del 86, 6 de juny del 86, 31 de gener del 87 i 17 d'agost del 87, faciliten la possibilitat de fer l'ensenyament en valencià.

### ELS PSICÒLEGS, SOCIÒLEGS I PEDAGOGS DIUEN QUE L'ENSENYAMENT EN LA LLENGUA PRÒPIA ÉS BENEFICIÓS PER AL XIQUET

– «La psicologia ens explica que una perllongada activitat verbal i intel·lectual en llengua no dominant, porta sovint a un increment de latències de resposta, una memòria minvada i menys efectiva i un deteriorament de la memòria a curt termini». – Viladot. – Pàg. 120.

– «...en todos los países democráticos donde impera el principio de territorialidad lingüística (Canadá, Suiza, Bélgica), la lengua del sistema educativo es la lengua propia del territorio...» S.M. Blasi. – Pàg. 426.

– Tornant a Viladot: «En el camp escolar, on es requereix memòria a curt termini i un esforç de raonament, la informació hauria de dur-se a terme en primer lloc en la llengua dominant». – Pàg. 120.

– «Les experiències pedagògiques demostren que els infants que reben l'ensenyament en una llengua distinta de la materna pateixen un retard considerable comparats amb els qui reben l'educació únicament en la seva llengua materna, o fins i tot en dues llengües, la materna i una altra». – J.M. Puigjaner. – «Art i cultura de Catalunya». – Ed. Santillana. Pàg. 17.

### EL PLA DEL CENTRE D'E.G.B. DE MORELLA ORGANITZE L'ENSENYAMENT EN VALENCIÀ

(Aprovat el 24 de maig de 1985. Preveu l'Ensenyança en les dues llengües, començant amb més hores en valencià i acabant amb més en castellà.



### L'ENSENYAMENT DE LA NOSTRA LLENGUA S'ESTÉN PER TOT EL MÓN

En l'actualitat es fan classes a les universitats de França, Alemanya, URSS (Moscou i Leningrad), Polònia, EEUU, al Programa Erasmus de la Comunitat Europea estan previstos nous lectorats a les universitats de Grenoble, Lió, (França) Ludwisburg (R.F.A.) i Verona (Itàlia). Com a mostra podem posar la de la República Federal d'Alemanya, on hi ha 20 universitats en les quals s'ensenyen la nostra llengua.

Quins arguments han oposat les persones que volien l'ensenyament **NOMÉS** en castellà a totes estes raons?

Els pares volien que als seus fills se'ls ensenyaren en les 2 llengües, perquè això és el que realment diu el Pla del Centre, **si** que han exposat unes raons que van fer arribar als altres pares: les reproduïm a continuació.

Morella, 17 de setembre de 1987

Un grup de pares d'alumnes del Col·legi Públic Mare de Déu de Vallivana, com a conseqüència de la desinformació i de la manipulació respecte a l'ensenyament dels nostres fills, nos hem reunit per a donar la nostra opinió.

1. Creem que l'ensenyament en la llengua materna durant els primers anys d'escolaritat és bàsic pel desenvolupament intel·lectual dels nostres fills.

2. Exigim, tal com diu la Llei d'ús i d'ensenyament del valencià, que al final de l'escolaritat obligatòria, els nostres fills parlen i escriuen correctament el valencià i el castellà.

3. El domini de les 2 llengües nos pareix una bona cosa per al futur professional dels nostres fills, tant ací com fora de València.

4. Recolzem el pla del centre i ens oposem al document distribuït des de l'escola per dificultar la seua realització.

Per totes les raons abans esmentades i per completar la seua informació, els enviem un seguit de documents d'experts sobre el tema.

Atentament

Còpies a: - Tots els pares del Col·legi.  
- Delegació d'Educació de Castelló,

L'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística va fer arribar als pares dels alumnes el text que segueix:

#### **CARTA OBERTA ALS PARES DEL COL·LEGI «VIRGEN DE VALLIVANA»**

Morella, 17 de setembre de 1987

Distingits senyors:

L'Associació cultural Comissió de Normalització lingüística d'Els Ports, entitat preocupada per la nostra cultura, inscrita en el registre d'associacions de la Generalitat Valenciana amb el número 944 de la secció primera del registre de Castelló, vol fer constar el seu **unànim suport** al pla per l'escolarització en valencià aprovat pel consell de direcció del Centre el dia 24 de maig de 1985.

Considerem que l'esmentat pla és un inici i no cap meta. El valencià, sols com assignatura, no garanteix l'aprenentatge i la recuperació de la nostra llengua, ni el deure que ens imposa la Constitució i l'Estatut d'equiparar el valencià al castellà. El projecte de normalització lingüística del Cicle Mitjà (3<sup>er</sup> i 4<sup>o</sup> d'EGB) contempla la incorporació del valencià en l'àrea d'Experiències. Això és degut al fet que la llengua habitual a l'iniciar els estudis era el castellà, i, al final de l'ensenyament obligatori, els alumnes **han d'estar capacitats per a utilitzar oralment i per escrit les dos llengües**. Impedir-ho vol dir discriminar als valenciano-parlants, negar als seus fills la possibilitat d'augmentar els coneixements en la llengua que parlen.

El fet d'haver de justificar al final del segle XX l'ensenyament de la llengua pròpia no deixa d'entristir-nos i avergonyir-nos, però el que no estem disposats a vore és com es manipula el que a nosaltres ens sembla un mínim. Esgrimir les manifestacions més primàries com a argument d'autoritat plasmat en firmes sense aduir cap raonament lògic—perquè no existeix—és tan demagògic i baix que no mereix qualificació. La campanya iniciada és una manifestació de **complexe d'inferioritat** respecte a les coses pròpies.

No qüestionem la bona fe dels firmants, només ens adonem que és fruit de la desinformació i la manipulació. **No és cert que per aprendre una assignatura en valencià, els alumnes no aprendran el castellà.** Al contrari, el domini del valencià els donarà facilitats per millor aprendre altres llengües: castellà, francès, anglès... **No és cert que el valencià no serveix per a res:** a) psicològicament, estaran més segurs dels valors propis i de l'entorn; b) socialment, els permetrà desenvolupar la seua aptitud per a expressar-se; c) professionalment, el domini del valencià els pot permetre l'accés a llocs de treball de l'administració, de l'ensenyament; d) si volen continuar estudis, el valencià serà necessari per als estudis mitjans i superiors (universitat).

Lamentem la manca d'informacions sobre els beneficis de l'ensenyament en la llengua materna dels alumnes tal i com recomanen psicòlegs, sociòlegs i pedagogs.

Negar als xiquets el domini de la seua pròpia llengua és la **conculcació d'un dret humà**.

Oposar-se a la recuperació i dignificació del valencià és oposar-se als drets històrics dels valencians. Com diria Manuel Sanchis Guarner: «Un poble que oblidat el seu idioma és un poble en el trànsit de la mort».

Amb el desig que la llengua, vehicle de diàleg i comunicació, sigue un instrument d'unió dels morellans i no de separació.

Comissió de Normalització  
Lingüística dels Ports



# COMARCA

## Informació Comarcal

### Palanques

Un any més, —i és el quart—, quasi un centenar de persones, el cognom de les quals és Palanques s'han trobat al poble que s'anomena igual. Per al poble de Palanques, de vint-i-cinc habitants, aquestes trobades o reunions són un fet festiu que s'espera amb alegria i esperança.

La persona que ho promou és D. José M<sup>a</sup> Palanques Montís, mestre jubilat de La Portellada (Terol) que amb gran voluntat, esforç i eficàcia va aconseguir localitzar i reunir l'any 1984 més de cent persones que tenien Palanques en el seu cognom i residien en diverses províncies: Barcelona, Castelló, Mallorca i Madrid.

Les trobades han tingut lloc tots els anys un dia del més d'agost (enguany el dia 8) i s'han fet mixejors de diverses cròniques en alguns periòdics, entre ells, el «Diario de Teruel» i «Castelló Diari». Aquests mitjans de comunicació han fet notar l'íntima convivència que s'estableix entre els Palanques i els palanquins.

Palanques té un llibre que narra la seua història, escrit pel mateix coordinador d'aquestes reunions: D. José M<sup>a</sup> Palanques Montís, i que es pot trobar en les llibreries de Morella. És, a més a més, un dels únics pobles que té piscina, a excepció de Morella, i açò explica el que en estiu el poble es veu ple de gent jove que ve dels quatre pobles més propers.

J. A.

### Notícies de la Mata

#### «Aigua que no has de beure, deixa-la córrer»

Com cada estiu, i això sembla agravar-se cada any, a La Mata arriben els mateixos problemes de subministre d'aigües a la població. Durant una o dues setmanes, l'aigua es talla, disminueix o s'ha de portar mitjançant cubes.

Pot ser que a alguns els sone a xiste o a burla el que durant uns dies hi haguen restriccions d'aigua a La Mata, quan en altres pobles, inclús alguns de la comarca, aquestes restriccions duren quasi que tot l'estiu. Però el cas és molt més greu si pensem que havent aigua com n'hi ha, esta no arribe.

La Mata es serveix de l'aigua del Barranc Tormos. La primera escomesa d'aigües es va fer al tram baix d'este. Més avant, veient que l'aigua no arribava fins a este punt, per mig de gomes es feia l'escomesa riu amunt. I el subministre estava assegurat sempre i quan ningú no les llevara.

Per enguany per evitar estes anomalies, es va preparar una nova presa d'aigües dos quilòmetres més amunt de la primera.

Però quan va arribar l'època de falta d'aigua, es va veure amb sorpresa que aquesta no estava acabada i feia ja temps que no treballaven en ella.

Aquesta obra, en concret l'assut, no està ben feta, perquè al no estar ben assegurada sobre la roca, no aguante l'aigua. Per la qual cosa s'havia de canalitzar per mig de tuberries de goma. I com en altres anys, unes vegades les llevaven i altres les tallaven.

Per això els matencs, que no volem l'aigua més que a les nostres cases, esperem i desitgem que tots aquests problemes es convertisquen en anècdota i que ens arribe ja l'aigua. I si per això no són prou les bones maneres i les mides legals caldrà que lluitem amb altres armes que confiem no calgue utilitzar. I com esmentaven al començament «Aigua que no has de beure deixa-la».

M.S.R.

### El C.D. Castelló entrena a Vilafranca

El nostre poble, aquest estiu ha rebut una visita un poc especial:

Els jugadors de futbol del Castelló. Les fonts del Llosar i la Parreta han estat l'escenari habitual d'aquests homes, el seu lloc d'entrenament.

També cal parlar, a propòsit d'aquest tema, de la inauguració d'un

Hotel a Vilafranca, perquè foren els jugadors els primers clients.

A la fi, tot l'equip es va acomiadar amb un sopar al que acudiren la Directiva, membres de l'ajuntament de Vilafranca i Dames i Regines.

S'intercanviaren unes plaques i acabà la festa amb un ball per a tot el poble.

## Joan Lerma visità la nostra Comarca; concretament: Vilafranca

L'esdeveniment va tenir lloc la vesprada del dimecres, nou de setembre, darrer dia de festes, davant un gran nombre de veïns, autoritats, regines i dames de les festes i banda de música que es reuniren a la plaça del poble.

El motiu principal d'aquesta visita fou la inauguració de l'ajuntament de la vila, un dels edificis gòtics restaurats més important de les comarques de Castelló que data de finals del segle XIV o principis de XV. Al saló d'actes es troba el retaule de Valentí Montoliu del 1445.

La restauració estigué a càrrec del ministeri de Treball, Ajuntament i Diputació de Castelló i

les Conselleries de Treball i Cultura. Les obres començaren la passada legislatura presidida per l'alcalde del partit liberal Jaime Vives.

A l'acte estigueren presents, entre altres, la Governadora Civil de Castelló, el President de la Diputació, l'alcalde de Vilafranca, regidors d'aquesta corporació municipal i alcaldes de la comarca dels Ports.

L'alcalde socialista Rogelio Tena va donar la benvinguda a tots, expresant la importància que tenia la presència del President de la Generalitat. A continuació, Joan Lerma manifestà la satisfacció de trobar-se entre els veïns d'aquest poble. Després d'agrair la gran aco-

llida per part de la gent mostrà la seua alegria per considerar que inversions com aquesta milloren cada vegada més el servei que s'ofereix als ciutadans.

Aquesta ha estat la primera visita oficial que el President Lerma realitza a una població valenciana, després de la seua investidura, el passat més de juliol.

Esperem que aquests esdeveniments no es reduïsquen a simples actes oficials, abans al contrari, servisquen per aconseguir millores socials per al poble i per a la comarca.

J.M.F.

## Exposicions a Vilafranca

Durant les festes patronals unes trenta alumnes del taller de manualitats del E.P.A. organitzaren una exposició amb tots els treballs realitzats al llarg del curs: macramé, vim, quadres tridimensionals, pintura sobre vidre tallat i opocificat, pintura de figures de guix, albatre... etc. Totes aquestes manualitats han decorat les parets de l'Ajuntament durant les festes patronals.

La responsable de l'exposició ha estat la professora Celina Segura. Beatriz Prades, Rosario Guardiola i Mercedes Pitarch alumnes totes elles ens digueren que proder curs intentaràn seguir la mateixa

línia que fins ara, treballant a més amb ceràmica russa, gravats, catifes de llana... etc.

\*\*\*\*\*

Una altra exposició ha estat organitzada pel grup Fotogràfic de Vilafranca: El tema: «La contaminació de la tèrmica».

A les fotografies exposades s'apreciaven els danys ocasionats per a central i també aquesta màquina devoradora de l'ecologia.

A propòsit de l'exposició s'edita també un petit programa on es conta «La Historia Interminable»: arbres malalts, desastre i desertització, en definitiva com s'està

morint poc a poc la nostra comarca. Com ja ha estat habitual altres anys s'organitzà un concurs fotogràfic d'àmbit comarcal, encara que tingué escassa participació.

Els guanyadors foren:

— Blanc i negre; Primer premi: Maria Milián.

— Blanc i negre; Segon premi va quedar desert.

— Color; Primer premi: José Enrique Prats.

— Color; Segon premi: Enrique Monferrer.

Esperem que en altres ocasions, tots els aficionats a la fotografia aporten les seues col·laboracions.

**PASTISSERIA**

**CASA GORRETA**

**JOAQUIN ANDRES**

**MORELLA - Tel. 16 01 74**

DES DEL 1900  
AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ  
Marquesa F. Sol, 2



## Vilafranca

### Conferència i presentació de la Revista AU

El diumenge tretze de setembre, al saló d'actes de l'edifici social l'enginyer tècnic agrícola Julio Monfort Tena va donar una conferència amb el títol: «Identificació i classificació de plantes i bolets». La qual va estar organitzada pel Grup Ecologista de Vilafranca (G.E.V.)

En primer lloc explicà al públic com identificar i classificar les plantes, i a continuació parlà àmpliament sobre el món dels bolets. Gràcies a aquesta conferència coneixem millor este món meravellós i prou desconegut per molts de nosaltres.

També al mateix lloc, però un dia abans es va fer la presentació de la revista «AU» (¿La coneixeu?). Josep M<sup>a</sup> Zapater intervingué per explicar a tots els amics de la revista quins són els nostres objectius, quines coses es pretenen assolir i quina és la mena de financiació. D'entre les persones que es trobaven a l'acte cal destacar el Regidor de l'Ajuntament per IU-UPV Pedro Sorribes i l'ex-alcalde Jaime Vives.

La presentació despertà l'interès dels assistents i s'aconseguien algunes subscripcions.

## Sorita

Com activitat cultural a Sorita hem de citar la bona acollida que ha tingut el bibliobús pel que es desprén dels comentaris i interès en què s'ho ha pres la gent, tant els més menuts com aquells que ja no ho són tant.

Aquesta iniciativa al mateix temps promoció una manera molt sana de divertiment i ompli un espai buit que des d'aquesta revista esperem i desitgem que arribe a consolidar-se. Des de la capital i les altres esferes de poder no poden ni imaginar-se la importància que té que arribe un poc de cultura en aquests pobles tan oblidats, sobretot en eixos temes.

Al bibliobús es pot acudir a buscar algun llibre en concret o simplement per fer el sorier. Al costat de llibres de tota mena, podem aprofitar-nos de les cintes de vídeo que promou la Diputació amb un sentit cultural prou interessant.

Ara podem donar una notícia que també fa referència al vídeo, doncs ací a Sorita se n'ha instal·lat un en un localet que ens deixa l'ajuntament als joves, que d'aquesta forma es converteix en un lloc de reunió i per a passar un «rato» mirant els vídeos, amb la qual cosa tenim alguna cosa més a fer, a més a més de la partida (sense despremiar la gens ni mica).

(Quico)

## Cinctorres

La tardor comença a Cinctorres amb una gran empena, la gent ens carreguem d'il·lusions per a afrontar la solitud i el fred, i així s'ha constituït l'Associació de Pensionistes i Jubilats, amb moltes ganes de fer coses i a l'espera que l'Ajuntament els concedisques el local que està ara en obres. També s'ha constituït l'Associació Cultural amb el nom de «Pi Redó» i amb el propòsit d'organitzar viatges, cursos i d'altres activitats que ens fagen viure un hivern més distret i més ric. Caldrà ara el treball de tots per a que aquestes il·lusions inicials puguin seguir per molt de temps.

Després de molts cursos escolars en els que tant l'Ajuntament com l'A.P.A. han fet múltiples gestions per a aconseguir una **mestra de pre-escolar**, per fi, aquest curs tenim ja la mestra, que si bé és amb un contracte temporal d'un any confiem que aquest pugue renovar-se.

S'ha instal·lat un equip de megafonia per a fer els bans al poble. Segurament aquesta ere una qüestió inevitable. Se jubila el pregoner i aquesta és una solució més econòmica. Deixarem de sentir les «flautades» corresponents i de posar ben bé l'orella, ara una gran música i una veu sonora ens anuncien les ordres de l'alcalde i quan tenim peix i sardinetes o espadnyes a la Plaça del Pou.

S'han instal·lat també unes papereres per tot el poble. A vore com funcione la nostra educació cívica.

Respecta a l'aigua, l'etern problema de l'aigua, se n'ha trobat molta (7'5 litres per segon), però encara l'aigua no arriba a les granges. Cal resoldre nombrosos problemes tècnics que esperem no s'allargon massa.

Com veieu, és un hivern «calent», a vore si poquet a poquet anem fent entre tots.

## Sories

Sabien que fa uns dies es va donar a Sorita un cas de salmonerosis que ha afectat a més de deu persones per menjar all-i-oli en males condicions?... sí, sí, i és que s'ha d'anar molt en compte.

Gràcies a que la gent de per ací estem forts com a roques, que si no, no sé si acampen, eh!

Va afectar a gent de Sorita, Forcall, Morella,...

Aixina, aixina, ben units, fins i tot en lo roïn.

# EL CAMP

## Les plantes de la nostra Terra

### L'ESPÍGOL (*Lavandula latifolia*)

L'espígol és una planta perfumada de la família de les Labiades que té les flors de color violat tirant a blau i després una deliciosa fragància que atrau les abelles. Creix espontani per tots els països mediterranis en terrenys assolats, àrids i rocosos, encara que també es cultiva per a la indústria del perfum i als jardins com a planta ornamental.

Cal distingir entre l'espígol o espí-

gol mascle (*Latifolia*) i l'espígola o espígol femella (*Lspica*) degut a que les dues plantes creixen juntes; la primera té la tija més alta, i normalment en dues rametes, mentre que l'espígola té la tija simple, l'aroma més agradable i floreix un mes abans.

Segur que tots hem vist en casa de les nostres "agüeles" un pom d'espígol a la vora dels llençols nets, que a més de perfumar la roba i l'armari allunya les arnes. L'espígol té una gran

utilitat com a desinfectant, tant per a malalties de la pell com per a rentar les ferides, per això el nom en llatí de l'espígol vol dir rentar. També desinfectarem les vies respiratòries fent gargares en aigua d'espígol, i fent inhalacions millorarem la bronquitis, la tos i l'asma.

Un pom d'espígol al bany, per la nit, tranquilitze el cos i combat l'insomni. Cal destacar l'acció antivenenosa de l'espígol si el refreguem sobre alguna picadura.

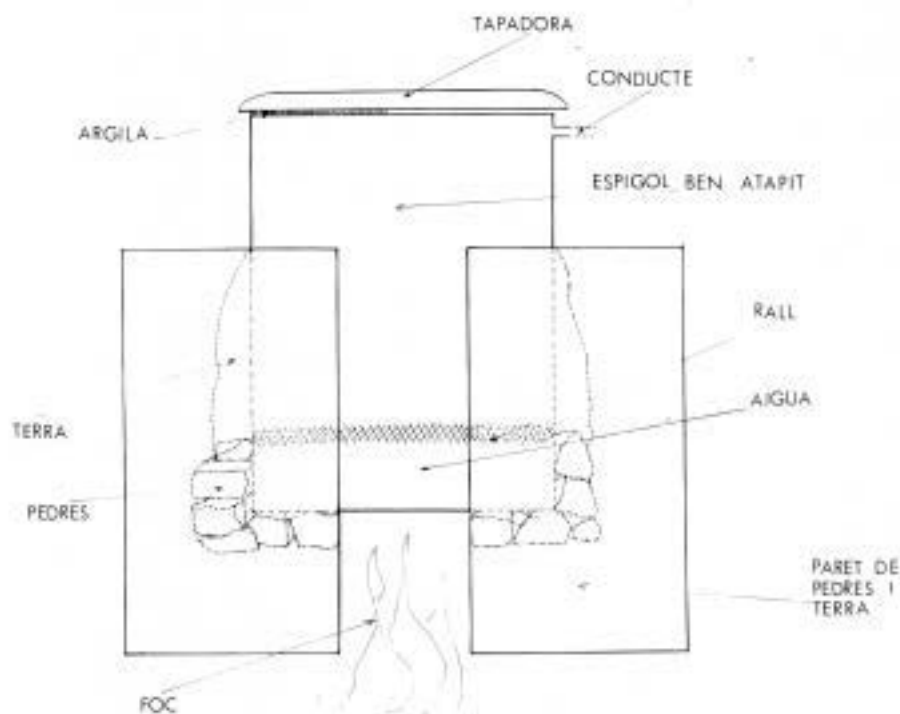
Laura Ripollés

## L'essència de l'espígol

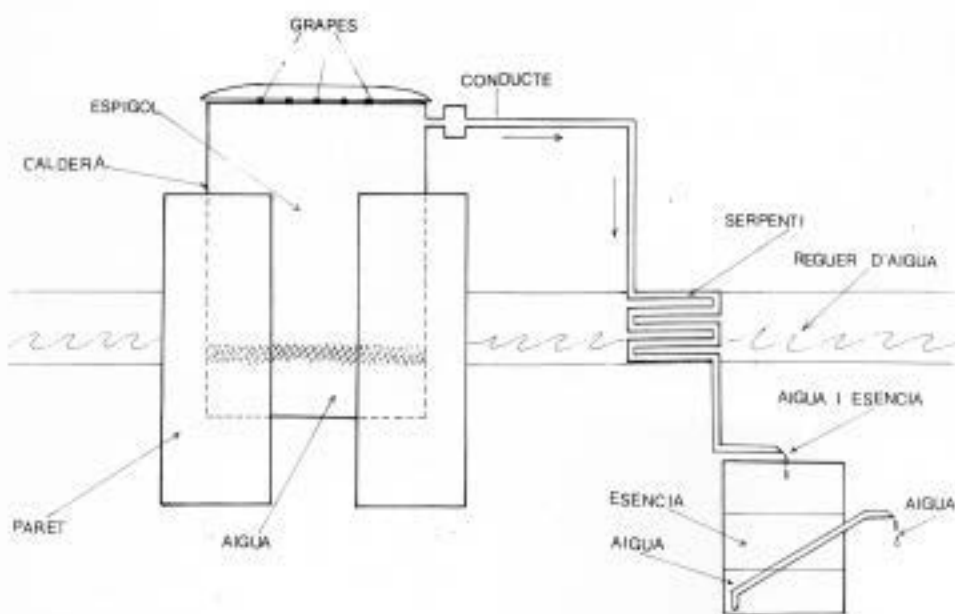
Entre els molts de treballs que, desgraciadament, s'han anat perdent en els últims anys, cal fer menció a un certament atípic, perquè es tractava d'un treball que tenia una durada dins de l'any que apenes si superava el mes. Estem parlant de la recollida de l'espígol per a traure'n l'essència.

El tio Ramonet d'Escaleta va fer una dotzena de campanyes entre els anys 1955 i 1965, per tant, és un dels homes que més coneix tot el referent a aquesta feina, així que hem anat a sa casa i mentre feiem un cafè, ha anat desgranant els seus records i explicant-nos els diferents passos que s'havien de dur a terme per a una millor recollida de l'essència; mentre, la tia Marina ha portat dues ampolles en les que conserva essència des d'aquells anys, immediatament hem notat l'oloreta, ben fina, del perfum de l'espígol.

En aquells anys, molta gent deixava les feines del camp i es dedicava plenament a la recollida de l'espígol durant tot el temps que durés la campanya, s'ha de tenir en compte que, si bé al principi el quilo es pagava a 45 ó 50 céntims, ja cap al final s'arriba a pagar fins les 4'5 ó 5 pessetes el quilo, així, una família que s'hi dedicués plenament, podia ben bé, a meitat dels anys 60, traure's de 4 a 5.000 pts. diàries i, això eren molts de diners per a aquells anys. El tio Ramonet ens parla també de l'evolució del seu sou des de les 50







pts. diàries al principi fins les 75 que cobrava al final per calderada d'espígol que feia. (Compareu el sou amb les ganàncies que es traïen els collidors que s'hi dedicaven plenament).

Herbers és un poble on les plantes aromàtiques abunden, així no és estrany que ens parli de campanyes en les que es recollien fins 70 tones d'espígol, les quals, una volta destil·lades, es convertien en uns 700 litres d'essència; cal tenir en compte que de cada 100 quilos d'espígol sortia més o menys un litre d'essència d'espígol.

Tornem a agafar el fil amb el tio Ramonet per a que ens expliqui els mecanismes necessaris per a fer una calderada d'espígol:

- "S'havia de ficar la caldera al riu, prop d'algun lloc on correuera l'aigua

i fixar-la en pedres i terra, deixant de vall un buit on es poguera fer-hi foc. (Mireu el dibuix adjunt). Una volta ficada la caldera, s'omplia d'aigua fins el rall, tenint en compte que l'aigua no tocara l'espígol perquè si es bollia ja no es podia aprofitar; damunt del rall es ficava l'espígol, uns 450 kilos ben atapits, i ja fet això, es col·locava la tapadora assegurant-la en grapes i voltant-la en argila per a que no hi hagués cap fugida de vapor" . . . . .

El tio Ramonet està ficant uns ulls on es nota l'enyorança d'uns temps i unes vivències ja passades, però seguim-li el fil del record:

- "Quan ja estava amanit, s'encenia el foc, ficant rames seques al buit de devall de la caldera i es mantenia durant unes tres hores, temps suficient

per a que l'espígol estiguera ja cuit, després, amb l'ajuda d'una forca, es treia l'espígol i s'estenia per la rambla per a seca'l i aprofitar-lo per al foc. L'aigua prompte començava a bullir i era, llavors, quan s'iniciava el procés de destil·lació; el vapor sortia per un conducte situat a la part de dalt de la caldera i a través d'un serpenti que es ficava dintre d'un reguer d'aigua per condensar el vapor, anava a un recipient on apareixia, per la part de dalt, l'essència, i baix l'aigua, l'essència pesa menys que l'aigua. D'aquest recipient sortia un nou conducte que anava vessant tota l'aigua del recipient fins que ja només quedava l'essència de l'espígol, a part, aquest recipient tenia una sortida a la part de baix perquè no quedaren restes d'aigua; i ja podia emmagatzemar-se allà on es vulgués. (Veieu l'altre dibuix on més o menys es tracta de reflectir tot aquest procés).

S'ha fet el silenci durant uns moments quan Ramon ha acabat de fer-nos l'explicació de com es feia eixe procés, però ja torna eixa enyorança abans esmentada:

- "És una llàstima, tots aquests oficis que es vaiguen perdent, jo mateix he treballat també fent carbó de les carrasques;estic segur que d'ací uns anys ningú en sabrà res de tot açò... No deixes de ser una llàstima".

- "Ara mateix, ningú de vosaltres podrieu fer de carboners perquè mai hi ha hagut ningú que ho haigues ensenyat, i el mateix passa en l'essència, l'aiguarent,..."

Té raó en Ramon, massa coses es deixen de costat i ja no s'aprenen, senzillament, perquè ja no ens fan falta, però com ell diu "més val que no os faguen falta perquè sinó, el dia de demà, anirieu més perduts que perduts".

BERTOMEU MESEGUER  
I RAMON BEL

**Disseny**  
MORELLA

**Models Exclusius**

Segura Barreda, 23

# Evolució de la població i de l'activitat agrícola-ramadera als Ports

Iniciem el segle XX amb una població aproximada de 27.158 habitants. Aquesta població tenia com a principals mitjans de vida l'agricultura-ramaderia i la indústria tèxtil. L'agricultura-ramaderia de començament de segle es caracteritzava per ésser bàsicament de subsistència, essent els principals conreus el blat per a panificació i la patata per a consum humà. Els únics productes que eixien a la venda eren part del blat i de les patates que no s'autoconsumien, i la producció ramadera.

A finals del segle XIX s'inicia el retrocés econòmic a la Comarca dels Ports. Essent dos els motius que l'ocasionen. La revolució industrial i el traçat de les vies del ferrocarril. Amb la revolució industrial s'inicia la decadència de la indústria tèxtil als Ports, llavors les indústries queden obsoletes i no poden competir amb altres zones industrials. Amb el traçat de les línies del ferrocarril apartades de la comarca es produeix una retracció de la via comercial de transport Aragó-Mediterrani. Aquests fets marquen la comarca, que poc a poc va perdent els seus habitants. Així, doncs, si en 1900 són 28.018 habitants, en 1910 són 26.795 habitants, en 1920, 23.558 habitants, en 1930, 22.518 habitants, en 1940, 19.617 habitants, en 1950, 19.407 habitants, en 1960, 17.284 habitants, en 1970, 13.705 habitants, en 1980, 11.378, i l'última dada coneguda, de 1986, cifra la població de la comarca en 9.793 habitants.

Com es veu hi ha un descens gradual d'habitants en la Comarca dels Ports fins els anys 60. Són gent jove que es trasllada a treballar bàsicament a Catalunya.

L'emigració de la comarca, fins els anys 60, procedeix principalment del sector tèxtil i del comerç, que cada any que passa va minvant en importància.

El sector agrícola-ramader en la primera meitat del segle manté el seu nivell. Alcançant la seua màxima importància als anys de la contesa civil i en la postguerra. Mantenint pràcticament la mateixa població activa.

S'ha d'iniciar que el sector major de població activa que manté a la comarca és el sector agrícola-ramader, per això l'emigració fins els anys 60 és continua, però lenta.

El sector agrícola-ramader durant la primera meitat no evoluciona pràcticament, es mantenen els conreus tradicionals, essent el blat el conreu rei i el mateix tipus de ramat, bàsicament oví.

En la dècada dels 60, passem d'ésser un país subdesenvolupat a un país en vies de desenvolupament. Transformant-se la societat espanyola, que passa eminentment agrícola a industrial. Són els anys del "desarrollisme industrial". Tot açò provoca una forta emigració de la comarca dels Ports a zones industrials espanyoles i estrangeres. El sector agrícola-ramader veu minvar ràpidament els seus efectius humans. És l'època del tractor i les recol·lectores mecàniques.

En una dècada la població dels Ports, passa de 17.284 habitants (any 1960) a 13.705 habitants (any 1970). Sofreix una pèrdua del 19 % de la seua població. En aquests anys l'emigració més important procedeix del sector agrari, junt a aquesta emigració del camp, es produeix una evolució dels conreus. El blat, rei durant un segle, comença a perdre la seua hegemonia. Així, doncs, en 1960 són 4.579 Hes. conreades de blat, en 1965 passen a conrear-se 3.962 Hes., en 1974 baixen a 2.752 i en 1980 es queden en 1.000 Hes.

El mateix succeeix amb la patata, que de conrear-se'n unes 720 Hes. en 1960, ha passat a 300 Hes. en 1980.

Els conreus que han augmentat han estat la cibada, que de conrear-se unes 500 Hes. en 1960, ha passat a ésser el conreu més important dels Ports amb una superfície de sembra de 3.000 Hes. en 1980. Altres conreus que han augmentat la seua superfície són els farratges per al ramat.

Amb l'entrada del tractor i la recol·lectora mecànica en les eines del camp, s'han abandonat terres per a pastures, on les màquines no poden entrar. Aquest augment de les terres de pastures, junt amb el creixement de superfície de terres dedicades a farratges i cereals-pinso ha permès un increment de la cabanya ramadera. Així, doncs, ha augmentat lleugerament el ramat oví que actualment compta amb 40.000 caps, el vacú de carn pràcticament, s'ha duplicat i on s'ha produït el "boom" ha estat amb el bestiar porcí,



que ha passat d'ésser un bestiar de complement familiar, per autoconsum i per aprofitar les sobres agrícoles, a ésser el producte brut més important de la comarca. Així, doncs, d'un 2.000 gorrines en 1960 s'ha passat a unes 10.000 en 1987. Aquest augment del porcí ha estat possible, en part, pels diners que els emigrants europeus ha portat als Ports per instal·lar-se com a ramaders del sector. També mereix especial menció la producció avícola, que fins els anys 60 sols era una producció d'autoconsum. Amb el "desarrollisme" i la introducció del "broiler" estem sobrepassant en l'actualitat els dos milions polls de producció anual.

No podem oblidar que és a partir dels anys 60, quan es coneix la producció "trufera" als Ports, producte de gran valor econòmic, que ha permès que algunes explotacions familiars amb poques possibilitats de subsistència, s'hagen mantés a més de representar una forta injecció econòmica en la Comarca.

Aquesta evolució dels conreus i ramat ha propiciat que la comarca haja passat d'ésser una zona excedentària de cereals a ésser actualment una comarca totalment deficitària de cereals-pinso.

A partir dels anys 80, la població de la comarca s'ha estabilitzat, almenys no existeix emigració. No obstant, el cens d'habitants tendeix a disminuir poc a poc, perquè hi ha més defuncions que naixements, degut a l'envel·liment de la població, ja que la forta emigració dels anys 60 fou bàsicament de gent jove.

Els darrers anys està produint-se un retorn de gent a la comarca, però bàsicament són jubilats que tornen a la seua terra d'origen per a viure amb tranquil·litat i pau.

S.E.A. ELS PORTS

# Cultura

## Assemblea General de l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports

L'Associació Cultural i C.N.L. dels Ports convoque als seus socis a l'Assemblea General anual, que tindrà lloc el dia 2 de gener de 1988 a les 19'30 hores, a la Casa Ciurana. L'ordre del dia serà el següent:

1r.- Lectura i aprovació, si s'escau, de l'acta anterior.

2n.- Anàlisi de les activitats realitzades.

3r.- Balanç econòmic.

4t.- Elecció dels càrrecs de la Junta Directiva.

5è.- Programació d'activitats per a l'any 1988.

6è.- Precs i preguntes.

Els socis que no puguin assistir i vulguen participar en l'elecció de càrrecs, poden fer-ho per correu, si ho demanen, se'ls trameta un llistat de socis que poden ser votats.

Recordem a tots els interessats que la subscripció a la revista AU! done dret a ser membre de l'Associació, amb veu i vot. Si voleu més informació escriviu a l'adreça de la revista.



ASSOCIACIÓ CULTURAL  
I COMISSIÓ DE NORMALITZACIÓ  
LINGÜÍSTICA DELS PORTS

## Els refranys

Ens han arribat molts de refranys d'E. Miralles i J. Monfort, de Vilafranca, que anirem publicant seguint les seccions com ells els han dividit, és un treball voluminós i molt ben fet, des d'ací volem felicitar-los. Teòfil Pitarx, de Vallibona, també ens ha fet arribar uns refranys que fan referència al que diuen uns pobles de la comarca dels altres. Els va publicar al llibre de festes del seu poble; això és un llibre!, no com altres... Si els lectors col·laboreu aixina, prompte ens plantejarem de publicar les dites la comarca en un llibre. A poques que en tingueu: envieu-les!

Continuarem traent les que fan referència al pas del temps, i a més:

- una secció dels refranys replegats a Vilafranca, que, en general, són comuns a tots els Ports.

- refranys enviats des de Vallibona que titularem de manera pareguda a com el professor en Manuel Sanchis Guarnier va publicar el seu llibre: "ELS POBLES DELS PORTS PARLEN UNS DELS ALTRES", tornem a demanar que només que en tingueu un, ens l'envieu. Si col·laborem tots podrem fer un bon treball de replega del nostre Patrimoni oral. ESCRIU-NOS!

### REFRANYS DEL CURS DE L'ANY

L'estació en la qual estem, en general es diu *tardor*, encara que a la comarca no es digue en l'actualitat, i s'utilitze sempre el nom foraster. El que sí que es diu és LA SANT MIQUELA-DA, si recordeu, a l'altre número traïem un refrany: "Sant Miquel s'empuja la berena al cel i Sant Macià la torne a baixar". Sant Miquel és el dia 29 de setembre, molt prop de quan entre la tardor dia 21.

Novembre: "Tots Sants el primer, Sant Andreu el rader".

11 de novembre: "A Sant Martí, l'estiuet".

30 de novembre: "A Sant Andreu, aigua o neu".

"Els Bordons a la serra, el dia a en terra" (Els bordons són les estrelles de la constel·lació d'Oríó).

13 de desembre: "A Santa Llúcia, un pas de puça".

"A Nadal, un pas de pardal".

### REFRANYS DEL TREBALL

- Qui no treballa en tot l'any, treballa el dia Cap d'any.

- Faena feta, no done destorb.

- Res s'espera tant com la faena.

- Qui fa el que pot, no està obligat a més.

- Molt i bé van renyir.

- Qui més fa, més perd.

- El que se té que fer tard, prompte.

- Qui no te faena, Déu li'n done.

- Qui no treballa no menja.

### ELS POBLES DELS PORTS PARLEN ALS UNS DELS ALTRES A Cinctorres diuen:

"Los de Castellfort són escurçons".

"Los del Forcall, los de la putxa".

"En Hortells,  
molta fulla i pocs capells".

"A la Mata,

qui no és gat es gata,

i el que no arrapa".

"Adiós Morella la vella,

adiós, Forcall socarrat,

que per no tindre diners

jo me n'he anat de soldat".

"A Morella són usurers".

"Morella el sol la fa vella,

Sorita el sol la fa bonica".

"A Portell, són socarrats".

Si els cinctorrens en sabeu més, o voleu fer alguna correcció escriviu-nos (Apartat de Correu 18. Morella) que els traurem al pròxim número. De Castellfort no en tenim cap, per ordre alfabètic li tocava primer. Els del Forcall els traurem també al número 4.

# Constitució del Grup d'Estudis dels Ports

El dia 9 d'agost es va formar al Forcall el Grup d'Estudis dels Ports. Els assistents van analitzar el panorama de treballs sobre la nostra comarca, i van subratllar la desconexió dels estudiosos en la majoria de disciplines. Van considerar que calie l'organització de totes les persones que s'interessen en algun tema de la comarca, i van decidir constituir-se en el Grup d'Estudis dels Ports. Van elaborar un document programàtic que podem resumir en els punts següents:

1r.— Replegar, per àrees, els diferents treballs realitzats.

2n.— Analitzar les carències més notòries i intentar d'eliminar-les.

3r.— Possibilitar l'organització de treballs coordinats.

4t.— Gestionar la publicació de treballs inèdits.

5è.— Publicar una obra de conjunt de la comarca, i un índex d'Estudis Comarcals, o bé, diferents volums per àrees.

6è.— Proposar a les institucions la

creació d'un Centre d'Estudis de la comarca dels Ports.

7è.— Iniciar la coordinació dels estudiosos amb els ensenyants de la comarca.

8è.— Difondre els estudis comarcals per tots els centres d'investigació, per a facilitar-ne de nous.

Van acordar iniciar les activitats amb la confecció s'un inventari dels estudis de les diferents àrees; per a la qual cosa van decidir fixar com a centre de recollida de les informacions l'Apartat de Correus n<sup>o</sup> 18 de Morella, així com fer una CRIDA A TOTES LES PERSONES QUE HAGEN FET UN ESTUDI D'ALGUN ASPECTE DE LA COMARCA. I van fer notar: "Si totes les persones que han treballat en algun aspecte de la comarca envien la seua referència, tindrem una gran part de la faena realitzada. Si, a més, ens trameten la referència de d'altres estudis, només ens quedarà l'organització de tot el material, que la farà algun (o alguns) especialistes de l'àrea, per exemple: Ferran Arasa s'encarregarà de la paleologia; Pilar Dolz, de la Indumentària tradicional; Ximo Dolz, de la Pedagogia; Santiago Fabregat, del Pensament; Carme Ferrer, de la Medicina; Manuel Grau, de la Història; Lluís Messeguer i Ernest Querol, de la Lingüística; Antoni Ortí de la Música; Marisol Pitarch i Carme Segura, del Feminisme; Xavier Querol, de la Geo-

logia; Joan Rallo de l'Agricultura; Joan Valle i Paquita Adell de les Arts Plàstiques; etc. Això en un principi, pretenem que hi hage més d'una persona en cada àrea".

A més d'aquesta important tasca, aniran treballant en els altres punts del programa. La revista AU! salude aquesta iniciativa i li desitge tot l'èxit del món.

**CRIDA DEL GRUP D'ESTUDIS DELS PORTS A TOTES LES PERSONES INTERESSADES EN ALGUN ASPECTE DE LA COMARCA**

Volem DEMANAR a totes les persones que hagen replegat cançons, paraules, dites (encara que només sigue mitja pàgina), alguna tradició, creença, rondalla, costum, endevinalla; o hagen estudiat un aspecte de la comarca —encara que no sigue un estudi acabat, o només mig començat, o en projecte— ens ho facen saber: escrivint a l'Apartat de Correus n<sup>o</sup> 18 de Morella; o bé li ho comuniquen a algun membre de la revista AU! o a alguna de les persones que se citen en l'article de la nostra constitució com a grup d'estudis. No cal dir que les persones que tinguen algun treball publicat, facen el mateix.

La possibilitat de tindre un bon índex d'estudis, que serviran de base de d'altres de nous, depèn de la teua col·laboració.

## El nom de la nostra Revista

El nom de nostra revista (ja la considero meua també) m'ha portat a la memòria una anècdota viscuda.

Corrien els anys quaranta. A Barcelona, com a la resta dels països de parla catalana, estava vedat l'ús del nostre idioma.

Per aquell temps, jove, encara jugava al basket-ball, avui "baloncesto". Un company de l'equip havia d'expedir una carta certificada. Tot passejant, el vaig acompanyar fins a l'estafeta de correus. Ja davant la taquilla corresponent el meu amic, dirigint-se a l'empleat, va dir:

— Bona tarda. Perdoni. Volia enviar aquesta carta certificada.

De cop, sobtadament, aparegué una cara rodona enrogada, llustrosa, amb un gran bigot, ulls flamejants, i una boca enfereïda etzibara:

— "Oiga, pollo. Hable usted como las personas "no como los perros".

El meu amic quedà sorprés, bocabadat. Sols encertà a contestar-li:

— Au! Au!... Au!

No cal afegir que la carta no va eixir aquell dia. Quins temps aquells! Quina ironia!

Josep Messeguer Ripoll



SEGURA BARREDA, 8  
CARRERÓ DE LA PRESÓ, 5 i 7  
TELÈFON 16 03 36

**MORELLA (Castelló)**

**CAFETERIA - RESTAURANT**  
**TÍPICA CUINA MORELLANA**

*Especialitat en «Corder» farcit trufat*

# Publicacions

Iniciem una nova secció que pretén donar a conèixer les publicacions relacionades amb la comarca, ja sigui per la temàtica, ja sigui perquè l'autor és de la nostra terra. Agrairíem als autors que ens feren arribar les obres per a poder escriure la seua ressenya.

## BOLETIN DE AMIGOS DE MORELLA Y SU COMARCA 1986-1987

Com sol ser habitual AMYC publica el seu butlletí coincidint amb la seua Assemblea anual al mes d'agost. Enguany es pot llegir, entre les diferents informacions internes, la presentació que l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística va editar en un miler de tríptics. Així com:

- Les Comunicacions de: Manuel Beser "Al oeste de la Comarca de Els Ports" Emili Beut "Corrents fluvials dels Ports de Morella" José Eixarch: "La Mata, aldea de Morella y después carrer, hasta 1691" Manuel Grau "Beates als Ports de Morella", Manuel Milian "La parroquia de la Mata".

- El Compendi de publicacions: Madoz "La Mata de Morella. Sarañana. "Penyalosa", José Eixarch "Capitulación sobre las obras del ábside y torre-campanario de la Iglesia Parroquial de La Mata. Año 1597", Rafael Monferrer "Els instruments musicals del temple parroquial de Vilafranca", Ernest Querol "Recensió de la primera beca d'AMYC", Teodosio Sangüesa "Morella para visitantes de un día".

- Els resums de les conferències de 1984: Manuel Grau "Els Ports de Morella", Ana Maria Calvo "Conservació-restauració: Las sargas de Morella", Miguel Garcia i Arturo Zaragoza "Pequeñas intervenciones en Morella y El Maestrazgo durante 1985", Ernest Querol "De la desaparició del nostre idioma".

### OPINIÓ

Ha eixit una nova revista a Morella, porta el subtítol "Revista d'informació del PSPV-PSOE de Morella". Es divideix en les següents seccions: Opinió, Cartas, La qüestió, on s'entrevista al portaveu del grup socialista a l'Ajuntament; Reportatge sobre l'escola taller; Actualitat Municipal, Actualitat Local, La última on es parla de la festa de l'Anunci.

La revista està escrita quasi íntegrament en castellà -només els títols de les seccions i un breu comentari de l'Anunci no ho són-, i la periodicitat és bimensual, aquest número és el corresponent a octubre i novembre.

Des de l'Equip de Redacció volem saludar qualsevol iniciativa de debatre i opinar obertament sobre la problemàtica pròpia de cada poble de la comarca, ens agradaria que només fóre l'inici d'un seguit de publicacions, i que n'ixqueren de tot l'espectre ideològic.

## PENA-ROJA I VALLIBONA, POBLES GERMANS

de Desideri Lombarte Arrufat  
Amb un pròleg de Francisco Javier Aguirre, cap del servei provincial de cultura de la Diputació General d'Aragó a Terol. Conté l'obra de teatre que van representar el dia 2 de juny de 1984 les xiques de Pena-roja i els xics de Vallibona, davant l'altar major de Pena-roja. Així va quedar, podríem dir, confirmada la secular tradició del casori de 7 pena-rojines amb 7 vallibonencs. Encara que avui pareix que són les vallibonenques les que baixen a casar-se a Pena-roja.

L'autor parla dels problemes dels pobles i de les seues vivències personals amb un llenguatge molt senzill i entenedor. Aquest mateix autor ha publicat *ROMANÇOS DE RACÓ DE FOC I POEMES DE VIDA I MORT*, llibre on es pot trobar un extens recull de toponímia de Pena-roja, llegendes, històries ancestrals..., a més, clar està, d'un poemari.

## FRUTALES Y ABEJAS

de Joan Rallo

Les abelles també són cròtiques

El *Diari de Mallorca* titolava el darrer estiu un article amb les següents paraules: "Volumen de Joan Rallo sobre frutales y abejas". Pel que es dedueix del mateix l'autor morellà, tècnic de la Conselleria d'Agricultura ba-

lear, és prou conegut a l'illa pels seus treballs i publicacions en l'àmbit de la fruticultura i l'apicultura, dels quals n'és especialista. Amb el llibre "La polinització de les abelles", Joan Rallo ha obert un filó en la difusió i investigació de com viuen i produeixen les abelles. Un tema que fins ara no havia engatusat massa els especialistes i del qual Rallo s'ha convertit en una autoritat, no devades, és el primer especialista espanyol que publica una obra sobre l'anomenada qüestió.

"La polinització de les abelles", publicat pel Ministeri d'Agricultura, no va dirigit únicament a especialistes i sabuts del subtil tema sinó que la seua lectura és a l'abast de qualsevol estudiant i qualsevol encuriós per a conèixer millor com es relacionen els esmenats animals. La funció polinitzadora de les abelles, aixina com l'erotisme i el festeig que reparteixen de flor en flor entre mascles i femelles, són el principal objecte d'estudi del llibre, el qual és el resultat i fruit de més de vint anys de conferències i investigació sobre la matèria.

A la nostra comarca, Joan Rallo va obrir un altre filó en l'estudi i el coneixement de la trufa amb un treball acadèmic que en els darrers anys ha trobat seguidors arreu dels pobles dels Ports. Actualment Rallo treballa a la Secció d'Investigació i Experimentació Agrícola de la Conselleria d'Agricultura balear i ha publicat, amb altres autors i entre altres coses, un registre de les varietats tipificades de les ametlles a Espanya. Amb "La polinització de les abelles" el tècnic de Morella ha rebut elogis i afalacs de tot arreu. La revista AU! el felicita per l'èxit assolit.

C. R.

**CAFETERIA  
CERVESERIA  
MARISQUERIA  
FREGIDURIA**

**«Rourera»**

*Especialitat en tapes de cuina i mariscs*

**El millor de Rourera, la seua clientela**

# Publicació d'un llibre sobre la història de la Mata

J.M.Z.

Per a principis de novembre està prevista l'eixida a la venda d'un llibre que tracta sobre la història de La Mata. Aprofitant l'avinentesa hem volgut conèixer al seu autor, el professor forcallà José Eixarch Fresno, el qual ens ha rebut molt amigablement i ens ha permès amb una llarga conversa esbrinar alguns fets interessants sobre La Mata.

— Per què es va interessar en la història de La Mata?

● Per diverses raons. En primer lloc perquè tenia allí bons amics, entre ells els Sorribes, després perquè em van buscar per a secretari de La Mata al acabar la guerra civil i no vaig voler anar per estudiar a Barcelona, i tercera perquè la il·luzió de la meua vida és escriure la història de la independència de les aldees de Morella, que dins de quatre anys, el 1991, es complirà el tercer centenari, i La Mata estava entre les nou viles que van adquirir la independència.

— Ha escrit sobre altres pobles de la comarca?

● Sí, el meu poble, Forcall, el tinc prou estudiat. També he escrit sobre Cinctorres que poseeix un bon arxiu i sobre Castellfort, la Todolella, Vil·lores i Hortells.

— Seria interessant fer una història de la comarca dels Ports?

● Molt interessant. Ja la volia fer Segura Barreda amb el seu llibre "Morella y sus aldeas", però es va morir sense acabar la història de les aldees, o bé es va perdre el manuscrit.

— Convindria que es fes per mig d'un grup d'especialistes: un que tractés el dret, l'altre que estudiés la economia, l'altre el folklore, la part artística, etc.

— Tornant al tema concret del seu llibre "Aportació a la història de La Mata", m'agradaria en primer lloc preguntar-li el per què d'eixe títol?

● Per a fer la història d'un poble s'ha de treballar molt ha de ser el fruit de tota una vida. El meu llibre és el primer treball que es fa sobre La Mata; confio que vindran altres que completaran la meua obra.

— Es pot posar alguna data de fundació de La Mata?

● A l'any 1234 Blasco d'Alagón li va donar a Bernat Monzó la torre de la Soma i el lloc de La Mata.

— Com va ser el seu naixement?

● Es de suposar que el seu origen siga del temps dels àrabs i que Blasco d'Alagón el va conquerir per als cristians.

— Afirme la tradició popular que el

nom de La Mata ve de que a l'hostal antic li va creixer una mata d'herba damunt la porta. És cert?

● Sí, una mata de sinamomo que va donar origen al motiu principal del escut del poble. Això ho conté una fulla manuscrita del segle divuit.

— L'església, ¿quan va ser edificada?

● La part més antiga de l'església actual és l'absis, la torre i les dos capelles que es construïren a finals del segle XVI. La resta de l'església ja és posterior.

— De l'església a l'antic fossar vell hi havia alguna porta?

● La porta de l'església donava al fossar. Part de l'actual placet pot ser que formés part del fossar vell.

— Hi ha una era que li diuen dels fossarets. ¿per què?

● En temps de peste, a l'any 1650 aproximadament, hi hagueren tant morts que es degueren buscar un lloc per a soterrar-los. I de la mateixa època deu ser l'hostal que encara es conserva, que està molt prop de la mateixa era.

— I de les ermites, ¿que em conte?

● La Mata és dels pobles que més ermites té. Totes són del segle XVIII però la de Sta. Bàrbara va tindre un edifici construït en l'època mitgeval.

— Per què es va en peregrinació a l'ermita de Sant Cristòfol que és de La Todolella?

● Segons la tradició popular, Sant Cristòfol es va aparèixer a la mola de Saranyana i per això la seua devoció es va estendre molt; fins i tot, acudien els de Castellfort.

— Quina funció tenien els peirons?

● La de protectors, per la creu que els hi col·locaven sobre.

— Cada peiró tenia algun nom concret?

● No, es nomenaven segons el lloc on estaven situats. Es conserven restes molt interessants d'ells; el de les Canals i el de la Mesquita o Sant Gil.

— En els arxius de La Mata existeixen referències d'èpoques de sequera?

● Sí, en els llibres de comptes municipals es troben notes en les que es donava diners al clero per fer romeries a Santa Bàrbara, Sant Cristòfol, etc.

— Quin ha estat el mig de vida tradicional de la gent de La Mata?

● L'agricultura, la ramaderia i també l'artesania, filats, teixidors, etc. L'espardenya fou introduïda al segle XVIII.

— Quins cultius han estat els més característics?

● El blat, la cibada, i també, cosa

curiosa, en el segle XIV es cultivava safrà, fins al punt que hi ha una cita del mateix segle en que s'afirma que al Forcall, a La Mata i a Tronchón es collia "lo millor safrà del món". Raim se n'ha collit sempre, i en el segle XVIII el cultiu de morenes per criar cucs de seda.

— Quina ha estat la distribució social de la població de La Mata?

● En La Mata no ha existit mai el feudalisme, però hi havien unes quantes famílies que hi descollaven sobre les demés, els Pedro, els Vallés, els Dalp, etc.

— El seu llibre tracta també sobre festes, costums, tradicions?

● Sí, he escrit una mica sobre tot. El folklore ho tracta un amic meu, Ricardo Pitarch.

— Quina és la festa amb més tradició?

● Sense cap dubte la de Sant Antoni. Constatem l'existència de la seua confraria ja per l'any 1333.

— Quin és el tema més ben desenrotllat?

● Pot ser que siga el religiós perquè és el tema amb més documentació i a més a més enc han quedat més obres d'art religioses.

— D'on ha tret la documentació necessària?

● De molts arxius, entre ells el municipal de La Mata i el particular de la família Segarra.

— Des del punt de vista artístic, ¿quines obres destacaria?

● Com a edificis: l'absis de l'església i els dos altars colaterals, la casa dels Pedro, la casa cremada (també dels Pedro), la casa de Dalp i la torre d'En Vilanova (torre Guillermo) i el molí la Punta com a edificis rurals.

— Altres obres: la creu major parroquial (de l'escola de Santalinea), el banc del retaule de Valentí Montolli i la imatge gòtica de Santa Bàrbara.

— Al regirar documents, ¿quines coses o fets l'han cridat més l'atenció?

● L'incendi que va sofrir el poble en la Guerra de Successió, l'any 1707, i la peste del segle XVIII en que es va morir molta gent.

— Qui s'ha encarregat de la fotografia per al seu llibre?

● He contat amb dos fotògrafs d' excepció, Jordi Gumi de Barcelona i Salvador Rabasa de La Mata. Les seues fotografies revaloritzaran l'obra. Estic molt content de la seua labor.

— Com s'ha finançat el projecte?

● Mossèn Antonio Ripollés s'ha encarregat de tot; gràcies a ell eixirà el llibre, el qual constarà de 300 pàgines amb més de 150 fotografies.



# ECOLOGIA

## Entrevista a Benjamín Casañ

### ¿¿Existeixen possibilitats de guanyar la demanda contra Endesa!!

En una entrevista concedida per Benjamín Casañ a la revista AU, l'advocat dels Ports en la demanda contra Endesa, ens manifestava que existeixen possibilitats de guanyar la demanda contra Endesa, empresa propietària de la Central Tèrmica d'Andorra.

— La querrela criminal contra la C.T. d'Andorra presentada mesos enrere per l'Ajuntament de Morella està firmada també pels altres ajuntaments de la comarca?

• *No és una querrela criminal. Només hi ha una demanda civil de que desapareisca la contaminació i s'indemnitze. Solament està firmada per l'Ajuntament de Morella però els altres Ajuntaments poden incorporar-se posteriorment. A més a més la demanda abarque tot el territori comarcal i beneficiària a tots.*

— Per què s'ha presentat una demanda civil?

• *S'ha optat per la via més benèvo-la, més conciliadora i més segura de poder tenir èxit. Avui és la via més efectiva i amb ella quede oberta una porta per passar a la via criminal.*

— Com és que hi ha tants informes tècnics contradictoris?

• *És el normal en un tema en que hi ha interessos tan importants.*

— Per a la seua tesi en l'acusació a la C.T. com a culpable de contaminació de la nostra comarca, ¿quins arguments o informes disposa vostè?

• *Disposem d'un bon estudi fet per les Universitats de Madrid i de Barcelona i comptem amb l'assessorament de tècnics de molt de prestigi.*

— Per reducció a l'absurd, no es podria utilitzar com argument el fet de que la C.T. és l'únic focus contaminant que tenim prop de la comarca?

• *Per a mi és un argument molt convincent i així està exposat en la demanda.*

— En quin estat es troba actualment la demanda?

• *S'ha admittit pel Jutjat de 1ª Instància de Vinaròs.*

— Temps que pot durar el procés?

• *Ha de durar prou temps i no vull fer conjectures.*

— En aquests processos ecològics no creu vostè que hi poden existir implicacions polítiques a més de les estrictament tècniques?

• *En estos conflictes d'interessos sempre hi ha implicacions polítiques. Ara bé, jo a nivell personal crec que és preferent el valor ecològic a qualsevol altre, com és el que avui està imposant-se en la Comunitat Europea.*

— Hi ha possibilitats de guanyar la demanda?

• *Si jo no les vegera, no hagués aconsellat interposar la demanda.*

— No es podria aconseguir un tancament temporal de la Tèrmica mentre els informes tècnics es posen d'acord?

• *Per via judicial no.*

— La gent d'estes terres podríem col·laborar d'alguna manera per recolzar la demanda?

• *Jo crec que amb la conscienciació que existeix i en les manifestacions col·lectives i a nivell individual dels polítics s'està recolzant bé.*

— Es pot fer alguna cosa des de la revista AU?

• *Tot el que siga conscienciar a la gent i despertar la inquietud per exterioritzar la protesta, és recolzar la demanda sense perjudicar la independència judicial.*

J.M.Z.

## L'Alcalde de Vilafranca i Membres del Grup Ecologista visiten la Central Tèrmica d'Andorra

El passat dèset d'agost, un equip dels serveis informatius de televisió espanyola, acompanyat pel Diputat delegat de la Comissió de Seguiment de la contaminació ambiental de la comarca i tres membres del Grup Ecologista de Vilafranca, visitaren la Central Tèrmica d'Andorra, per recollir vives imatges d'aquestes instal·lacions, que seran emeses al nostre país i també a altres televisions europees.

En arribar a la Central ens va rebre el seu Director José Luis García de Miguel, el qual acceptà la proposta del diputat comarcal Rogelio Tena per a que els alcaldes visitaren aquestes dependències.

Al llarg de la conversa el Director de la Central va mantenir la idea de que no hi havia perquè enregistrar-se enfrontaments violents amb Castelló, per entendre que al seu parèixer, el desastre ecològic dels Ports i el Maestrat era degut "a la sequia que pateix la zona".

Encara que la nostra postura, ben segur, és totalment contrària, com fou evident a la manifestació del 8 de març a Castelló.

Els operaris de la televisió estigueren rodant uns quinze minuts on es donaren unes breus explicacions de les millores que la Central pensa posar en marxa, envoltat tot açò per unes imatges d'aquest "monstre". Més tard ens desplaçarem a la zona dels Carrascals de Morella, on intervingueren en primer lloc, Rogelio Tena qui explicà la història d'aquest lamentable conte; i després Josep M<sup>a</sup> Zapater, representant de la Coordinadora de Joves de la Comarca, parlà de com s'hi estava produint el desastre i el poc cas que se'n feia d'ell.

Com anèdota, sols em resta dir que ens vàrem quedar esbadalits quan el Director ens digué que ell també era ecologista.

## Premi Periodístic a la Coordinadora dels Joves dels Ports

El col·lectiu de periodistes, la Barreja, de Castelló, el passat 20 de maig va concedir un premi a la Coordinadora Comarcal dels joves dels Ports, per la seua lluita i tasca contra la contaminació de la pluja àcida, provocada per la central Tèrmica d'Andorra.

Aquest col·lectiu de periodistes dona premis a persones i/o col·lectius de

les comarques castellonenques que durant l'any s'hagen destacat per alguna activitat.

Aquesta entrega de premis que es va fer a una coneguda discoteca de Castelló, va consistir per al col·lectiu de joves d'un dibuix original del dibuixant i humorista Quique.



# T R A D I C I O N S

## POPULARS

Pilat va dir:

— El que està escrit, escrit queda.

No sé qui ni quan va dir:

— El que es diu i es parla es pot rectificar i, al remat, no en queda constància, però el que s'ha fet, fet queda i és un motiu de memòria del passat i de referència per al futur.

Sóc molt amiga de la joventut, perquè és l'època de la vida dels grans entusiasmes i dels ideals universals. Si estes dos coses fallen és una època on les tonteries i les bojades poden ser molt abundants. També sóc conscient que les diferències entre la joventut i la gent major poden portar a incompatibilitats generacionals.

Vinc a dir açò, perquè he sentit dir a algú, que en altres col·laboracions meues havia pegat un poc de llenya a les gamberrades de la joventut actual, criticant els nous costums que es van introduint. Antigament no es dien gamberrades; es dien animalades, però també hi havia molts jòvens amb poc senderi i amb moltes ganes de reventar les coses. La qüestió no és d'ara ni és nova. Per això vull referir-me a un costum antic, que actualment pocs recordaran si no l'han sentit contar als seus pares o agüelos.

Us explicaré el costum poc o molt assaonadet amb unes quantes històries que fan referència al cas.

En aquells temps que comento, es treballava tota la setmana i durant moltes hores al dia. S'esperava amb candeleteres la nit del dissabte per eixir a fer una perra de vi (un gotet) amb els amics a alguna de les moltes tavernes del poble. Dic moltes, perquè eren moltes les portes on es veen rams de savina penjats, signe clar i determinat dels locals on es podia beure vi, aguardent o altres licors. Podríem dir que el ram de savina era l'equivalent als rètols que ara posen anunciant Bar Tal o Bar Qual, però no del tot. S'ha de tindre present també, que el cafè només es podia prendre als Casinos i no n'hi havia més que dos: el de dalt on ara està la Caixa de Castelló i el de baix on és encara el cafè dels Cinc Cantons.

Els teixidors i menestrals, —gent de poca perra—, no tenien més remei que anar per les tavernes, perquè no tenien diners per a ser socis dels casinos.

El fet de tindre la butxaca prou escurada, motivava la reunió dels jòvens en colles, que anaven voltant pel poble buscant la manera de distraure's. Una forma de distracció que tenia molts adeptes, o que estava molt de moda —com diríem ara—, era insultar-se uns als altres, d'una manera que ara mos resultaria un poc estranya. No es tractava de dedicar-se paraules grosses, malsonants o directament insultants, sinó de RELINXAR. Se'n solia dir: soltar un fort "RELINXO".

La cosa consistia en fer un crit agut paregut al del cavall, acabat amb una espècie de Ah, Hu, Hu, molt característic.

Tal mode de procedir era automàticament interpretat per l'altra colla com un insult o com un repte que calia enfrontar immediatament renyint o traent la navalla si era menester. Això solia passar al punt de la mitjanit, coincidint amb l'hora en què els llums de gas del carrer començaven a apagar-se i proporcionaven la foscor suficient per no ser reconegut.

I tots els dissabtes de nit eixia la patrulla pel poble. Estava formada per l'alcalde o un representant de l'Ajuntament

### «El relinxo»

amb vara —signe d'autoritat— acompanyat de dos aguassils. Al mateix temps els serenos feen la ronda per les tres parròquies. Quan es sentia el soroll d'alguna rinya, la patrulla acudia per despartir-los, però a totes les colles hi havia un encarregat de vigilar l'arribada de la patrulla i tenien una consigna per escampar la boira i no ser detinguts. El crit que es fea servir per a l'esbarrada era: "VIRGEN DE LA SUELA". Si algú quedava ferit en la gresca cridava NECESSITAT per tal que vingueren a auxiliar-lo. Els que sentien el crit de necessitat ja sabien de què es tractava i què havien de fer. Els ferits feen cap a l'hospital. Més d'un diumenge al matí es comentaven els crits de necessitat que s'havien sentit la nit anterior.

Tot açò ho sé perquè m'ho va contar directament un dels que prenia part, que era molt conegut per camorrista, busca-raons i per ser dels que sempre estan per davant. Ell em va contar també que li va llevar la camisa a una dona sense vore-li la cara. Us ho conto a continuació.

La gent es rentava molt poc el cos i la roba interior. L'aigua s'havia de portar de la Font Vella i el sistema d'higiene actual encara estava per inventar. A més d'això, com hi havia molts corrals dins del poble, era molt fàcil carregar de puces. No hi havia insecticides i la manera de treure's les puces de damunt que feen servir les dones era la següent: Posaven una safra plena d'aigua a terra i sostovaven la camisa damunt de la safra sense llevar-se-la, esperant que les puces caigueren a l'aigua. També solien posar el cap dins de l'escot de la camisa per veure si encara en quedava alguna.

En este menester estava una dona al carrer de les Calçaes, enfront de la farola per la part de dalt, —la calçà no estava com ara, només era un terraplè—, una nit de calor. Tenia el finestró obert i un dels forats de la finestra sense vidre, com era prou freqüent, per poder assomar-se i vore la gent que tocava a la porta del carrer. En això que, quan Déu te vol, el que m'ho va contar, que era Andrés de Borí, puja al balcó de la casa, entra la mà pel forat de la finestra i d'un estiró li lleva la camisa a la pobra dona. Naturalment, en sentir els crits de la descamisada, se'n va anar corrent ell i camisa terraplè avall juntament amb els companys que s'estaven baix esperant. No em direu que la cosa no és graciosa.

## TALLERES HONORIO

Agencia  
**RENAULT**



Hostal Nou, s/n

Teléfono 16 01 91

**MORELLA**

D'estes fetes que vos conto també n'hi havia de poc gracioses, com la que ve a continuació.

Els teixidors solien tenir l'obrador a l'entrada de la casa i allí es passaven les hores mortes teixint amb llum de dia i, moltes vegades, al fosc a la llum d'un quinqué. Solien tindre al costat de la porta una obertura menuda i no molt alta per on els entrava la llum del dia. Per tal que no els entrara el fred i el corrent d'aire, com la majoria de vegades la cosa anava estreta, en lloc de vidre posaven un paper encerat per ells mateixos amb algun culassó de ciri. I ací hem arribat. La gracieta a que m'estic referint consistia en trobar algun teixidor que encara estiguera treballant, cosa que es comprenia pel soroll del teler i per la resplandoreta de la flama del quinqué o del cresol, clavar el cap per la finestreta i dir bona nit amb veu forta. Suposo que compreneu la gràcia que havia de fer que et trencaren el paper, que s'havia de tornar a encerar i a posar.

Encara en queden de romanços i d'històries. Pareix que no s'acaben mai.

Andrés de Bori, de qui us he parlat anteriorment, treballava d'estibador al port de Barcelona i quan es va quedar sense treball se'n va anar a fer les Amèriques, concretament a l'Argentina. Allí, segons ell explicava, es podia viure tota la setmana treballant només dos o tres dies. També va fer cap a l'Argentina un altre morellà prou pillet i embolicador que li dien Ramon Cruella, Panxero de malnom. Algun dia parlarem d'ell.

Bé, el cas és que Bori se'n va anar al circ. Un dels ajudants de la pista, que anava vestit de pallaso, li va parèixer Panxero. Va estar un ratet pensant si ho era o no. Per fi, volent satisfer la curiositat, li pega un crit:

– PANXEROOOO...

L'altres des de baix, sentint-se al Judit, contesta:

– Morellà, que tu qui eres?

Andrés li respon:

– Andrés de Bori.

En sentir això, es va dixer el treball de la pista i va pujar a vore el conegut.

En una publicació morellana, referint-se a este fet es va escriure que el del crit de Panxero havia sigut Xao i això no és veritat, perquè Xavo era el meu agüelo i mai no va estar a Amèrica.

De moment crec que ja estarà bé.

Hai escomençat dient que em considerava amiga de la joventut i que no tinc res en contra dels jòvens d'ara. També voldria dir que no em crec gens això que tot lo d'abans era millor i que lo d'ara no se pot aguantar. Vull eixir al pas d'afirmacions que moltes vegades es fan molt alegrement. Recordo que en una reunió de les presents estava criticant els jòvens, en un dels comentaris va afirmar que estava cansada d'explicar als seus nebots la manera com es passaven les vetllades en temps anteriors. Explicava que el pare o l'agüelo de la casa resaven el rosari i després contaven coses de l'antigor, cosa que no és certa perquè a aquella casa no es resava el rosari.

Realment no cal dir el que no és. Els jòvens anaven al ball. Els xics anaven al cafè o a la taverna. També s'anava d'excursió a peu pel terme i es feien altres coses la mar de normals.

Jo crec que l'important és tindre ideals i ganes de fer coses de profit. Ans i ara, sempre hi ha hagut gent poca-solta i poca-substància. Potser en el moment present són un exemple d'això que dic eixos jòvens i altres no tan jòvens que esperen les festes només per agarrar un pet com un sabre.



Telèfons:

16 00 08 i 16 01 25

(2 línies)

Portal de Sant Mateu, 2

**MORELLA** (Castelló)

**Servei Oficial**  
**Land-Rover Santana i**  
**Suzuki.**

**Vehicles tot terreny**

**JULIO ORTÍ**

Barri de l'Hostal Nou – Tel. 16 00 37

*Aprofiteu les*  
*ofertes Ford!!!*

**JULIO ORTÍ**

Barri de l'Hostal Nou – Tel. 16 00 37

**Servei Oficial Ford**  
**Vehicles nous i usats**

# ACCIÓ CULTURAL DEL PAÍS VALENCIÀ

Acció Cultural té en l'actualitat més de 7.000 socis i una organització amb oficines a Castelló de la Plana, Alacant i València i, també, nuclis comarcals actius i ben definits. Les activitats que duu a terme es poden englobar així:



## A) Educació i Joventut

- Raconet de Jocs i Cançons
- Aplecs d'Estudiants
- Curssets per a monitors
- Escola d'Esplai
- Colònies de vacances
- Coordinadora d'Ensenyants
- Trobades amb la ciència

## B) Cultura Popular i Folklore

- Mostres d'art popular
- Curssets de dansa
- Actuacions de grups folklòrics

## C) Medi Ambient

- Accions de salvament ecològic
- Dia de l'Arbre

## D) Llengua

- Campanyes Carles Salvador
- Curssets de llengua per correspondència

## E) Llibres, Arxius i Publicacions Periòdiques

- Edició d'un butlletí intern
- Centre d'Estudis i Documentació
- Subvencions a revistes i llibres
- Donació de lots de llibres a biblioteques
- Replega i ordenació d'arxius i documentació
- Fons de material àudio-visual

## F) Difusió Cultural

- Recitals de cançó
- Exposicions artístiques
- Recitals de poesia
- Conferències, col·loquis i taules rodones
- Projeccions de pel·lícules
- Cicles sencers integrant totes aquestes activitats

D'altra banda, Acció Cultural col·labora amb institucions de tota mena i ajuda aquelles que, tenint objectius semblants als nostres, ho sol·liciten.

Tot això només és possible gràcies als mitjans econòmics i humans que els nostres socis posen a disposició de l'entitat. Cada soci d'Acció Cultural paga una quota mínima de 1.500 pessetes trimestrals. Aquestes aportacions donen vida material a totes les nostres activitats i serveixen per a portar la nostra veu i la nostra activitat per tot el País Valencià.

## ACCIÓ CULTURAL DEL PAÍS VALENCIÀ

Moratin, 15, 8<sup>a</sup> - 46002 VALÈNCIA - Tel. 351 17 27

### Butlletí d'Inscripció

1r. cognom ..... 2n. ....  
Nom ..... Profesió .....  
Lloc de naixement ..... Any .....  
Domicili ..... Població .....  
Codi Postal ..... Tel. Particular ..... Domicili  
del treball ..... Població .....  
Tel. del treball ..... S'ha fet soci d'Acció  
Cultural del País Valencià, amb una quota trimestral de  
(feu una creu on calga):

- mil cinc-centes
- tres mil
- .....pessetes (quantitat superior a fixar pel soci)

### Domiciliació bancària

En/Na .....  
Carrer ..... Població .....  
Banc/Caixa ..... Agència .....  
Carrer ..... Població .....  
Compte corrent/llibreta núm .....

### Distingits senyors:

Us pregue que atengueu, amb càrrec al meu compte i fins a nova ordre, els rebuts de ptes ..... que trimestralment us presentarà Acció Cultural del País Valencià.

..... d ..... de 198 .....

Firma

# VIAJANDO

POR CASTELLON Y SU PROVINCIA

E. Diaz Manteca y F. Olecha Mostiza • M. Cruzado Casador.



DIPUTACIÓ  DE CASTELLO